

A

FIUMEI KIKÖTŐ.

Mr native country was full
of youthful promise.

W. I r w i n g.

PESTEN.

F.GGKNBBRGER J. ÉS FIA KÖNYVÁRUSI BIZOMÁNYA

MDCCCXL.il.

Nyomatott Trattner-Károlyi intézetében.

LUKA SÁNDOR

KIRÁLYI VÁLTÓFELTÖRVÉNYSZÉKI

BÍRÓTÁRSOMNAK

TISZTELET ÉS BARÁTSÁG

ZÁLOGÁUL AJÁNLVÁ.

TARTALOM.

Előszó	lap	1
I. Közlekedés és kikötő..... »		9
II. Kereskedelmi fiókbank Fiumében.....		51
III. Vámszövetségi eszmék, tekintettel Fiumére.....		63

A
FIUMEI KIKÖTŐ.

A politicalai vélemények csatája közben, melly nálunk mindegy re hatalmasan küzdetik, én — a political pályán majdnem egészen ismeretlen — röpiralkával lépek fel, mellyben anyagi haladásunk felől néhány — talán latba sem vetendő — szót kívántam elmondani.

A nap arszláni hintik lankadni nem tudó kezekkel a magot, mellyből néhány év lefolytával talán dúsan fizető kalászosok, — talán lét- s pedig nemzetlét-keserítő konkolyok fognak felcsirázni? Annyi való, hogy megfogazására a hintett magoknak kész nagyrészben a mező, s így azok szíriekre többé nem hullanak. — Név, tekintély, ha többek nyelvére vigyázunk, a vélemények mai harezos napjaiban, mit sem nyomnak. 'Látni és meggyőződni akar mindenkivel?' ... Igen, meggyőződni! ... És mégis, — ki mondjam e? — mosolygni tudnék, midőn Hlyeket hallok. mert volt alkalmam az ellenkezőről gyakor tapasztalat által meggyőződni. Vannak Nevek, mely-

II

lyek joggal igényiének tekintélyt, és vannak szótok, mellyck joggal igénylőnek hitet. Ez így volt, és így leend nálunk, mint másutt; így mindig s mindenütt, míg és hol a társasági s észbeli viszonyok ‘emberiek’ maradnak. De vannak ismét oraculumok is, mellyck szavában Isten szól: — sokszor a hamis Istenek valamelyike; és vannak, kik bálványt, kik aranyborjút imádva, hisznek az ily oraculum szavainak, és nem tudom, elmondhatjuk-e egykor ezekről Megváltónk szavait: „Hited üdvözített

Volt, s talán még el sem múlt az idő, midőn nálunk magok a haladás baráti aziránt hasonlónak meg egymással: vájjon ‘szellemileg’ avagy ‘anyagilag’ kelljen-e inkább haladniok? — Részemről mind a kettőt, mint — kivált közelebb múlt s jelen körülményeinkben is — egymástól elválaszthatlant forrón óhajtóm Szavamat azonban itt különösen az anyagi haladás érdekében hallatom. Boldogok, kik mind a kettőben sikerrel munkálkodhatnak, és munkálni kedvök van: mert a haza valódi jóléte, s a nemzet áldása kísérendi őket műveikben. Csak azt ne higyük, hogya gazdagság ölében elpuhúlva nemzetünk, enyészetnek induland, és örvénybe sülyedend, hol egy ‘volt’ dicőországnak fedezendik óriási maradványai! Haova-kozással járand anyagi haladásában, bár Kelet és Nyugat minden kincseit volna is szerencsés halomra gyűjteni, c sors nem, vagy csak igen későn fogná azt

III

érhetni — De milly messze vagyunk mi a kincs-gyűjt-
hetési szerencsétől! Mi távol még tőlünk küszöbe az
ipar szelíd istennője templomának, hol a fáradó nem-
zedéknek bár némi bér nyújtassék, melly a nemzet-
boldogság mérlegében parányi nyomadékul vétethet-
nék! és mi már arról aggódjunk-e, hogy kincseink-
ben Romaként elfajulunk, elfülünk? ... Valóban szána-
kozásra méltó hiúsága némelly túlbuzgó magyarnak:
enyészettől félteni e nemzetet gazdagságabani elpu-
hulása miatt, midőn csak pár évtől óta kezd csöcsö-
mődsed lépéseket tenni a köz gazdagságnak nehéz
munkával építendő, de ha felépült kéjclmes ugyan,
de ismét csak munkával fentartható palotája felé.

A históriát emlegetik ők, mint melly hasonló
előzményeknek mindig hasonló következményeit sza-
kadatlan lánczolatban tünteti élőkbe.

Nem lesz, úgy hiszem, senki olly botor, hogy
nemzetek jövő érdekeiről szólandó, a múltak forrásá-
ból kínálkozó tanulságokat figyelembe ne vegye; és
nem senki, ki a természet örök sváltozhatlan törvé-
nyiben gyökerező előzményekből, évezredek után bár,
más következményeket várjon, mint mellyek azokból
hajdan folytának; de nem lesz viszont egy okos sem,
ki feledné, hogy a történet lapjaira följegyzett világ-
események előzményeit más nemzedék, más helyzet
és viszonyok készítők, mint mellyek készítik a jövő
századokéit; s ha — például Nagybritannia rop-

IV

pant kincshalmazának terhe alatt egykor összerokdandna, ki nem fogja tudni, hogy omlását más okok szürendék, mint meilyek Romáét vasszigorsággal föltételezek?

Egyébiránt pszichologiai szempontból tekintve e félelmet, én is természetesnek látom azt. Emberek vagyunk, és szavainkra és műveinkre az örökség aczélbélycgét szeretjük felsűtni. Visszaborzadunk — mint még a bárány is — az enyészél rém-eszméjetől, s míg önző gyarlóságunkat a hazafníság gyönyörű mezőjén nyíló virágokkal fedezzük, s olyyakul szeretünk feltűnni, kik a Magyart örök időkre akarjuk a végzet kikutathatlan titkának daczára a nemzetek sorában tündököltetni; keserűn érezzük, hogy emberi mű, legyen az millió lángész sugalminak műve, örök nem leend; és a keserű gondolat közben csak egy vigasztalhat: az, hogy ha a sejtetlen jövő csapási ellen csak egy rövid perezre óhatók is meg a drága hazát, tettünk érdeme nem csökkent!...

Én, őszintén megvallom, nem tartozom azok közé, kik forrón szeretett nemzetem enyészetetétől féljenek, hahogy — nem hanyagolva el szellemi szükségét — kissé nagyobb erővel ügyekeznek is anyagi hasznait keresve gazdagodni, mint azt eddigiévé; mert még így is soká lenne az, míg a gazdagság forráshoz eljuthatna, és még később, midőn azokból meríthetne! Ellenben megvagyok győződve, hogy ha némclly

dodonei oraciumok szavaira nem ügyelend, s becsületes fáradozással, és nem amúgy romai patriciust módra pulya kéjvadászat közt, görnyedő rabszolgák veritékével szerzend s pazar land kincseket: ezek nem csak siettetni nem fogják enyészését; hanem inkább támogatandják alkotványos rendszere melletti cpvéri életét.

E meggyőződéstől vezéreltetve iram e szerény lapokat, figyelmeztetésül a Nemzet ama Lelkesbeinek, kik a nemzeti gazdagság forrásit kutatván, üdvös kutatásaik közben oda vetik szemüket hazánk szűk tengerére. Keskeny a tér, mellyen az honunk határát locsolja: de elég térés, elég tág arra, hogy a világ távol tartományi kincseit hordandó hajókat elfogadja. S ha valahol, itt bizonyosan áll: „Egy nemzetnek csak akarnia kell, s mint hiú álomképek fosztanak szét akarata előtt a lehetetlenség akadályai!“

Fiume s vidéke az, miről közvetlen szólni akarok. Néhány hónap óta egypár honi lapunkban érdekes közléseket olvasónk e földdarabkáról, melly — Isten bocsássa bűnünket! — ma is olly messze fekszik tőlünk, mint fekvék 65. évelőit, midőn először köttetek a magyar Koronához. A Pesti Hírlap 108. számában lelkesen szólalt fel e város kikötője ügyében; és legyen ez iratka gyöngye viszhangja ama szózatnak, melly — bár feledtetve minden political hitkülönbséget — egyképen hatná meg e nemzet fia-

nak kebelét s ösztönzené figyelemre, munkára azokat, kiktől legközelebb függ — a mindenhaló cselekvés erejének kifejtése.

Ne volna bár soha pártérdek latban olt, hol a hon jobbléiére csörgedező erek forrási megnyitására van a szó! Vajha tudnánk már legalább Hlyekre nézve egy lenni téllal és teltekben mini tudunk ollykor azok lenni nyelvvel és szavakban! Hoi a jövendő bizonyos boldogságának rejlik csirája, ott nem kellene néznünk: ki az, ki felmutató a módot, mellyel a csira kalászra fejtethessék? 0 nem! ott, miután a szó szentségéről a módok létesítési lehetősége- és ártalmatlanságáról, s mi több, a süker bizonyosságáról meggyőződheténk, hallgatnunk kellene a figyelmeztető szózatra, és tette hevülni kebleinknek!

De hiszen, épen az nagy bajunk, hogy a meggyőződést lehetleníti pártossági elfogultságunk! Fáj, ha látjuk, milly messze vagyunk mi még azon boldogabb időtől, midőn a külön political hitűek megfognak szünni gyűlölni, gyanúsítani 'mindent', mi az ellenkező véleményűektől ajánltatik, nyújtatik!. Azonban ennek tudalna ne tartóztasson vissza engem attól, hogy elmondjam ez ügyben — melly úgy hiszem félreismerhetlenül a hazáé — azokat, miket hely- s tárgyismeretemnél fogva honom érdekében hasznosaknak hiszek. Esne tartóztasson vissza annak tudalna se, hogy political véleményemmel azon hon-

fiák sorában állok, kik 'keblük istenői' követve, olly téren küzdenek, mellyen a leghőbb, legtisztább keblük számára is csak gyéren, vagy épen nem nyílnak a népszerűség varázsillatú — bár könnyen fonnyadó — füzérvirági. Olly időben élünk, mellyben e téren, mellyen dicsőség borostyán! helyett marlikoszorúk tövisei tenyésznek, levetkőzhetne» emberi gyengeségnél fogva, súlyosabb, kínosabb honfiaink állása; de kinek mellében hon- és nemzetért dobog a hű polgárszív, az ne nézze csak a jelen nehézségeit, ne az ösvény szírijeit, és ne hagyja magát csak a népnek — változékonysága mellett is — olly édesen kecsegtető helyeslésétől ösztönözclni; diadalmaskodják ez inger felett ön meggyőződése, ezen túl pedig vigasztalja 'keble szeplőtlen istene' és a gondolat, hogy lesznek — ha Isten s c Nemzet akarja — lelkes utódok, kik Ítélni fognak felettünk; ítélni e kor fiainak szavai és tettei felett, s clismérni a valódi érdemet — itt is, amott is.

Engem sohasem tudott elfogulttá lenni a pártosság szelleme. Tiszteltem, s tisztelem mindig az észt, a tettekben nyilvánuló akarat s buzgalom szentségét — minden oldalon: s épen azért tudom méltánylani a 'Pesti Hírlap'nak is — mellyel egyébiránt sokban nem értek egyet — jelen ügyben lelkes felszólalását (P. H. 108. sz. 30. l.); s tettel mutatom meg, hogy hol a valódi jót látom, azt nemzetem

VIII

dekében — bár mennyire különbözzék is a haza boldogítására czélzó módok körüli nézetem azétól, ki azt feltünteté — nemcsak elfogadni, de parányi erőmmel támogatni is kész vagyok.

Pest, 1842-diki martius 3d.

Császár Ferencz.

I.

Huszdad éve, hogy Árpád hős nemzete szomorú, s csak a boldogul kifejtett eredmények által vidámabb színben feltűnő eseményektől mély és hosszú álmából, mellybe emésztő s fentartó harczi fáradalmi után szenderült, felrázatva, ifjút életerővel leli néze szét maga körüi, s erőteljes karokkal kezde munkálni: mintegy helyreütendő az elaludta idő veszteségét!.. Huszdad éve, hogy Fiume s a Magyarpartvidék, mint a magyar szent Koronának kiegészítő része, hazánkhoz visszacsatoltatott; s ennyi évek hosszú során át a haladó, a javító nemzet, hazánk e kincsére nézve mit sem tön!

Nem vád, o nem! de bús érzéseim kitöréseként hozom fel ezeket. Mi vagyok én, hogy egy nemzetet vádolni merjek? Egy nemzetet, melly mióta újra élni kezd, telt, mennyit segedforrásai szűkében csak tehetett. Nem vádoló az, mert tudom és mélyen érzem, hogy a teendők végtelen sorában saját léte és szabadsága tekintetében volt sok halaszthatlan tenni-valója, volt, mi figyelmét s munkáját gyakran éveken át egyedül foglalá el úgy, hogy bel- mint külkereskedésére nézve kénytelen vala boldogabb jövőre halasz-

tani intézkedéseit. Első a lét biztosítása, s aztán jó annak kellemesítése, hol ismét a törvényes szabadság, s aztán a kéjelein veendő ügyelem és cselekvés tárgyául. Igen jó, igen üdvös lett volna az ipar és kereskedés mezején óriásilag álló külföld ebbéli igyekezeteire figyelve, szellemi haladásunk közben, iparunk s belkereskedésünkről is sükeresben gondoskodnunk, o mellett pedig hazánk határuí túl is tekintenünk, és tennünk, vagy a tenni akaróknak biztos módokat nyújtanunk a cselekvésre; nehogy a kun sebesen növekvő ipartökélytől annyira elmaradjunk, hogy annak utolérhetése iránti reményünkről elvégre lemondani legyünk kénytelenek! — Húsz év, egy rövid pillanat a nagy nemzetieiben; de egy illy elveszett pillanat egyszersmind tömérdek veszteség a nemzetiéiben! Mert mi pótolhatja ki a munkátlanúl clsikamlott idő perzicit, midőn a jövő minden pillanata újabb munkaerőt követelve áll a jelennek küszöbén?

Nincsenek tehát veszteni való perzcink; s ha eddig volt, mi szellemi haladásunk mérlegscrpenyőjében az anyagiról! gondoskodásnak nehezekeit főlemelő, az vagy teljesen megszűnt, vagy — véleményem szerint — már nem olly hatalmasan sürgető, hogy mellette anyagi érdekeink clhanyaglásaért akár mi, akár a szigorúbb jövendő a jelen nemzedéket menthetné. És valóban ideje volna már, hogy a végtelen, sokszor hiúság, gyakran szenvedély, legtöbbször meggondolatlanság szülte megyei declamatiók helyébe, vagy legalább melle komolyabb, tette kész férfiaság, s hiú szöbeszédék helyébe cselekvőség lépnének! Különb en is. olly szoros kapcsolatban van a haladás e két neme egymással, hogy egyik a másikat mintegy ösz-

tönszonílcg emeli. Tudom, hogy sokban függ az anyagi a szellemitől, mint függ a test a lélektől; de mint egyes embereknél gyöngébb lélek mellett is munkálhat az emberi test, csak szoros kötelékek ne lehellé — nílsek tagjai szabadabb mozgását; úgy működhetik a nemzetesl szellemének kevésbbé szabad röpte mellett is, csakhogy kellelinél szorosban ne guzsalyozzák át tagjait a társasági viszonyok.

Erezve szükségét a magyar jobbagység helyzete további javításának, enyhítésének, koránsem tartozom azok közé, kik arra nézve a 'non-plus-ultra't már megtettnek hiszik; de távol minden lágyvlejü philanthropismustól, szinte azok közé sem, kik azt jelenen akár a virginiai négerekénél rosabbnak, akár ollyannak hirdetik, inelly mellett pangó iparunk s kereskedésünk helyéből egy tapodtat sem mozdúlhatna, s egyfoknyit sem emelkedhetnék ; avagy, ha ezt bevallani kénytelen volnék, akkor őszintén kimondom, hogy okát e mozdulhatlanságnak nem annyira törvényünkben, mint inkább az azok végrehajtása körüli hanyagságban, lélekismcretlenségben keresem: mert törvényeink, midőn bel- és így külkereskedésünk bilincseit is nagy részben leoldák: képesekké tőnek bennünket munkánk és szorgalmunk gyümölcseinek biztosabb sükerére, zavarhatlanabb élvezhetőére. Szabad a lelekmegváltás. szabadok vásárink, szabadok gyáraink, szabadok belközlekedésink, mint a nemzeti gazdagulás mint megannyi egyes tényezői, s csak munka és szorgalom ezekhez . és mi azokra ingert nyújt, s nagyrészt követi is, a tőkék szaporodása, vagy is a hitel — melly legújabb törvényeinket némi türelem melleit kétségen kívül követni fogja — mindezek-

hez pedig: czélirányos nevelés, és mi ipar és kereskedési tekintetben bizonyosan emelkedhetünk. Azt, hogy a statusgépezet sok szövevényes kerékküllői igazítása szükséges annak felvirágoztatására, önkényt elismerem; de, hogy jelen alkotmányos törvényeinknek alapjaikból! kiforgatása, és a tulajdoni jogok sértegetése által lehessen csak a politica oeconomia mezején mozdulnunk, azt tagadom. Nem ártana ugyan, hanemelley osztályok részére a ‚concessiók’ kora még egy ideig tartana; de nincs néposztály e hazában mellynek ipar s kereskedés körüli szabadabb mozgását annyira korlátoznák institutioink, hogy ezek mellett elszegényednünk kellene!

Az alkotmány sánczain akarnak sokan tágítani, s a honoratorokon túl az ország minden nem-nemesire is kiterjeszteni annak jóvoltát, s különösen a megyei gyűléseken! szavazat, s így a képviselés, vagyis választói jog gyakorlását ruházni át a haza minden polgárira. — Nincs mindez ellen mit szólnom, ha az törvényhozás útján és akkor fog megtörténni, midőn az e jogokban részeltetendő osztályok legnagyobb — milliókra mono — része azokra már szellemileg és társaságiig megérve lesz; mert tudom és érzem, hogy jogom azért, mivel egy másikkal megosztottam, közvetlenül legkisebbé sem csorbái, és mert látom azt is, hogy az állomány alapja annál szilárdabb, minél több ‚ahhozértők’ érdeke tömegül össze annak fenlartására. Ezt azonban ipar s kereskedés ‚szükséges’ fakorának, úgy hiszem, senki sem fogja tartani? mert, hogy általában alkotmány, különösen pedig a legtagosabb képviseleti alkotmány nem múlhatlanul szükséges az ipar és kereskedés emelkedésére, azt,

hogy egyéb ausztriai örökös tartományokat ne említsek — Lombardia virágzó műipara; azt *Franciaország* világkereskedésc tanúsítják. És ne borzadjon vissza senki, hogy példa gyanánt itt Franciaországot hozom fel: mert, ha meggondoljuk, hogy c körülbelül 33 millió lakosú országban, 1820-tól 1830-ig a 'képviseltek' száma csak 90 ezer volt; s hogy 1830-tól óta, mikor a választói jog 300. franknyi adóról 200. franknyira szállítattott le, a választók száma — betudva mindazokat, kikre c jog az 1831-diki april 22d. törvénynél fogva kiterjesztett — 168. ezerre növekedett, most pedig (1842-ben) mindössze is csak 224 ezerre megy; *) — midőn nálunk 10. millió — nem akarok többet tenni — lakosra, a városi polgárokat nem számítva, legalább is 150,000. választó s választható esik: akkor bizonyosan át fogjuk látni, hogy míg a francia képviseleti rendszer — még ha *Guizot* szerint megengedjük is, hogy minden francia polgár valósággal egyenlő (?) lévén, érdeke valamennyinek csak 'egy', s így a 300. fr. adót fizető választó képviseli a 200. és 100. frankot fizetőt is — a legnagyobb részre nézve nem egyéb lélekszomorító illusionál, **) addig ipara és kereskedése a legvirágzóbb fokon áll.

Nem tartozik itt kitűzött czéломra a tárgyba mélyebben ereszkedni. Népboldogító oeconomistáink egyéb ál-észletei közül, mellyek szerint az ipar és kereskedésnek ncm-cmelkedhtését az alkotvány sán-

*) *Duchatel* belügyminiszter, a f. évi febr. Ud. ülésben, midőn a választási reform feletti viták valának szőnyegen.

**) E számítások szerint Franciaországban körülbelül 151. szabad polgárra esik egy választó; nálunk pedig 66-ra szinte egy választó.

czain kivüliségből is következtetni szeretik, csak ez egyet akaróm, és csak mellékesen említeni Ennek folytában azonban szükségesnek vélem szinte röviden érinteni, hogy az adó mennyiségétől föltételezett választási rendszerben lehetne ugyan valami, mi az ipar előmozdítására ösztönözhetné a polgárokat, a mennyiben t.i. azok egynémellyike adó alá esendő birtokát olly célból (igyekeznék szaporítani, hogy választói képességre szert tehessen De, ha megengednek is, hogy akadhatnának, kiket cvágy ösztönzene birtokszerzésre, azoknak száma bizonyosan igen csekély leend, s a 224. ezer közt talán mindössze 400-ra sem megyen; és vájjon az összes népesség iparerejét tekintve, nem parányi szám-e ez Franciaországra? Azon fölül, én azadórovat szerinti választói képességnek barátja lenni soha, de soha nem tudnék: mert ha van valami nyomasztó az aristocratiában., úgy kétségkívül legelviselhetlenebbül mutatkozik az a pénz-aristocratiában, melly — hogy egyéb kellemetlen, sőt káros oldalait ne említsen — többnyire sors kegyétől függvén, nem nyújt biztos kárpótlási az ézaristocratia helyett, mi a születési aristocratiának — ha csak akarja — ikertestvére, a szerencse vak játékitól nem függő birtoka polgároknak pedig elidegenílhetlen tulajdona lehet.

Egy másik, mit szó nélkül hagyni nem akarok, a — birtokfeszegetés! Egy idő óta nagyon felkapott

*) Czáfolhatlan tanúsága ennek a censushoz tavai! rendezésekor történt zavarok, mellyeket azok idéztek elő, kik az új számlálás következtében adójok fő emelésétől tartottak. Sokan iparkodtak vagyionokat eltitkolni; de nem em ókezeln, hogy csak egy példa is volt volna arra, miszerint választható» jognyerhetés végett valaki a 300. vagy 200-
Trankos adózók rovatába óhajtoit volna sorolhatni.

nálunk a szabad föld eszméje. Igen szép, igen gyönyör», s mondhatom varázserejő eszme ez; s csak az kár benne, hogy egyike azoknak, melyek mint beteg esz ábrándképei, Utópiában igen, de emberi társaságban nem valósíthatók. Ha az eszmét kissé korlátoltabb értelemben vesszük, s általa a földbirtok tulajdonát, annak tökéletes szabad adásvevését akarjuk kifejezni, elfogadására, s parányi tehetséget

— mikor ideje az én magán nézetem szerint is megjöne — annak valószínűsítésére fordítani én is kész volnék. De miután a telek örökváltsága már nem 'pium desiderium', hanem egyedül az illetők munkája és szorgalmától függ: megvallom mindaddig, míg nemzeti-ségünk olly erőre nem fejlődött, hogy az azt mindenfelől környező zagyva nemzet-elemnek biztosan daczolhasson, a földbirtok szabadabb adásvevésének barátja lenni nem tudok: mert kivált mostani körülmények közt — mit feledni egy magyarnak sem szabad — tán fél század alatt, talán előbb is oda juthatnánk, hogy a kárpátok koszorúzta, s a négy királyi folyam öntözte tér inkább minden más legyen — csak ne Magyarország; vagy hogy e név csak úgy illjék rá, mint a bécs-németújhelyi vaspályára a bécs-gyori név illik!

Távol legyen tőlem, hogy a szabadföldet illető vitákban közvetlenül azon demagógiái szellemet lássam, mely fél század óta kalandoz Európának majd minden tartományiban. Meg akarok győződve lenni arról, hogy nincs széles ez országban magyar, ki polgártársai, s így hazája boldogságát ne óhajtáná, s c szent cél elérhetésében teljes erejéből ne fáradoznék. Hanem többen a politica oconomianak — eddig fájdalom! igen is paragon hevert — stúdiumára ad-

van magokat, a legszentebb cél elérhetése vágyától elkapatva, azon veszélyes tanra bukkantak, mely a tudománynak minden eddig felállított elveit s következtetéseit azon okból: *mivel a társaság jelen természetjog elleni viszonyonyánál fogva, a dolgok illy ki-tiinőleg jogtalan állapotjára mit sem lehetne építeni* — felforgatni, s annak újabb, üdvsükeresb elveit egy, a *tulajdoni rendszernek gyökeres meg-változtatása* után teendő méltányosabb birtok — és munkabér felosztására akarják alapítani. „A nemzetgazdagságnak — szólnak ők — három alaptényezője van: a föld, tőkék és munka; miután pedig ezek két elsejével az állomány mostani helyzete- s társasági viszonyinál fogva csak kevesen bírnak és bírhatnak, egyedül a harmadik — a legnehezebb — a dolgozó osztályé, mely a mellett, hogy fáradságával csak a két elsőt gyarapítja, míg a birtokosok és tőkéseknek az élet minden gyönyörét megszerzi, alig képes saját nélkülözhetlen szükségeit fedezni.... Ez jogtalan, ezen segíteni kell!“... így okoskodnak ők. És íme, készen a gyökeres gyógymód; 'a föld és tőkéknek lehető legegyszerűbb, vagy legalább legarányosabb felosztása'.

Nem szükséges figyelmeztetnem jobbjézésii polgártársimat e tan veszélyességére, mely a nemzetet — kivált pedig a Magyarot — létezése kockáztatásával iparkodnék gazdaggá tenni; mely rendszert ajánl, a hazát előbb szétromboló!, s majd a romokból nagygyá, dicsővé alkotandót!

Ne vádoljon senki szűkkeblűséggel, ne senki sziklaszívűséggel. Szeretem az emberiséget én is, s tán inkább, mint sok úgynevezett népboldogító; de

az emberiségnél inkább szeretem hazámat; inkább vagyok magyar, mint világpolgár, s így az emberiség, a nép javánál, inkább óhajtom a haza, a nemzet boldogságát. És mivel így érzek, kívánom, hogy az emberiségnek ezen ál-szeretetével büszkén kérkedő ifjúkéből, mely milliók — de még is csak egyesek — sorsán hazája s egész nemzete veszélyével kész segíteni, szálljon le — hacsak néhány pillanatra bár — az élet hidegebb terére, hol a komoly valóság láttára képtelen bőkezűsége csak úgy fog szétfoszlani, mint fog elhamvadni lángzó ál-szeretete a kedves honnak végvonaglásokban eltorzult arcza előtt.

„A társaság rosztól vonható a rögtön változások rájárára — mond egy jeles oeconomista; — mert ha szüksége van is az átalakulásra, kell, s pedig folytonosan kell élnie is a valóságban/” — Ezen arany szavakhoz, úgy hiszem, fölösleg volna bármi comentár.

Kinek a nép ideálja — és hol van férfiú, kinek az, kivált ifjabb éveiben, többé-kevésbé az nem vala? — az igen hajlandó a politica oeconomia elveinek ezen új rendszerítésére: mert az, hogy e nép, kit ínsége- s nyomorából kéjelcmbc akar áthelyezni, édes gyümölcsével a bőkezűségnek, mellyel nyomasztó szükségétől menekült, csak igen rövidke ideig fog élni, a lángkeblü ifjúnak eszébe sem jut; s pedig, hogy az ezen ál-szeretben gyökerező elvek csakugyan illyesmit szülnének, olly dolog, mellyel a tapasztalat ismételve bebizonyított, s így meg-nem-czáfolható tónynyé telt; s ez természetes is: mert sorsának anyagi javításával a nép előbbi természetét le nem vetkezővén, vastag tudatlanságában csakhamar eltékoz-

laná a bőkezűleg nyújtott ajándokot, s majd borzasztóbb állapotba jutna, mint milyen volt előbbi helyzete.

Kár tehát minden birtokost — mint némcllyck azt tenni szeretik — szörnyetegnek, és kár szinte minden azzá keresztelt proletariát félistennek, vagy minden népboldogítási eszmevirágokban kiapadhatlan szószátyárt igazi népbarátnak, vagy épen nagy hazafinak hirdetni... A politica oeconomia tanairól pedig legyen szabad megjegyezni, hogy azok alapokéit *Quesnay*-tól kezdve *Smith-en* keresztül *List*-ig, egy író sem állította fel oly szilárdul, hogy az utána jövők azt le nem rontották, vagy legalább lényegesen nem módosították volna. És jövend, higyük el, a derék — egyébiránt (s ezt ne feledjük!) különösen s majdnem kizárólag német szempontból okoskodó — *List* után is, ki ennek elveit, bármily észszerűk és szilárdaknak látszassanak is azok, ostromolni, sőt talán nagy részben ledönteni is fogja.

A politica oeconomia tehát nem azon egyedüli iránytű, mellynek ingása után az állomány naszadjának kormányát teljes biztossággal lehessen a köz jólét és boldogság kikötője felé fordítgatni; annál inkább kell tehát átalakulásunk ezen időszakában vigyáznunk arra, hogy a nemzeti gazdagság tényezőit úgy fejtsük ki és úgy rendezzük el, hogy a célért fel ne áldozzuk az eszközöket, s midőn ezeket veszélyeztetjük, annak elérhetését is bizonytalanná ne tegyük.

Azokkal, miket rövid kitérés közben mondtam, csak azt akarám megmutatni, hogy iparunk s kereskedésünknek jelen szomorú helyzetéből! kiemelkedését jelen társasági viszonyaink, s miket azok alapulnak, törvényes institutioink épen nem akadályoz

zák; felvirágoztatására azonban szükségesek még több rendszabályok, mellyeket a nemzet és kormány — mint örömmel tapasztaljuk — egyesült erővel és fontosságukhoz illő óvakozással létrehozni nemcsak kész, de ügyekszik is. — És vajha ügyekezete tetté le-
gye»!

Itt tehát ideje, hogy komolyan gondolkozzunk létesítéséről azon eszközöknek, mellyek iparunk s kereskedésünk emelkedését föltételezik, felvirágzását emelendik.

Ott fekszik Fiume, éjszokról a Gyula-havasok kopár szikláira támaszkodva, délről a Flanaticus öböl kék hullámira mosolygva: keserűn, mint árva leány, kitől szeretett édes anyja megvont minden szülői ápolást, s csak önerejéből teng; kívülről nem zavart kevés öröm és nagyobb bánat közt várva óhajtott vendégit — a messze tengerek hajóit, mellyek anyai gazdag hozományiért látogatására jöjjenek!

Ezen árvaleány — a mi Fiuménk! ... Avagy miénknek mondjam-e, mi csak azért lön hazánké, hogy határit néhány talpalatnyi földdel szaporítsa, s mi mondhassuk: 'Van tengerünk, van szabad kikötőnk?' ... Volt idő, mikor vívott a nemzet lelkesbejei néhány e parányi földért, e néhány akónyitengervízért, s e küzdelem óta közel egy századnegyed folyt le, és mi beelégedtünk azzal, hogy van Fiuménk! hanem a gazdagon kincsezhető birtokol ön sorsára bízók, mint bízó a teremtő szárnyszabad szelekre a tengert, melly e földet hullámmal hiún locsolja. A szózatok, mellyeket *Adamich* az 1825-d. or-

szágygyűlés lefolyta alatt Fiume s az ország érdekei felett emle, a lelkes férfiú halálával elnémultak, sa város, mellyel ő a hon atyjai koszorújában akkor olly magas szellemmel képviselt — feledve lón!

Egy nagy szerencsétlenség érte Fiumét: az, hogy gróf *Széchenyi István.*, ki azt az említett országgyűlési évek után egypárszor meglátogató, magas tervei kivitelére e vidéket czélszerűn használhatónak nem vélte. Szerencsétlenségnek tartom ezt; mert ha kereskedési eszméinek valóítására inkább a földközi, mint fekete tengert választandotta térül, akkor azon vállalkozási szellem- s azon térvkivileli szilárdságról, melly e nagy hazánkfiát {tettei után, és tetteiből szólok) jellemzi, ítélve, alig kétkedem, miszerint Fiume ma már vidámbb arczczal fogadná vendégit, s a magyar hármás színű lobogót nem csupán álmunkban, de talán valóságban is láthatnók messze tengereken pompázni!... Hanem ő kizárólag a Dunát, sez állal Keletet s Nyugatot tűzé ki munkálkodás! térül terveiben — és Fiume a nemzettől feledve lón!

Volt azonban Fiumének egy őrangyala, s ez *Ürtné-nyi* Ferencz, feledhetlen kormányzója vala. Ő, s mellyhez e város és ország érdekében olly gyakran segélyért fordula, a bőkezű kormány, tárták fen e vidéket olly karban. hogy a nemzet olt világkereskedési ügyében még mais sükeresen munkálhat. A csinos város előtta tenger visszaszorítva, több száz négyszeg-ölnyi tért adott, nagy kincsül a rakodásra szánt árukra nézve. — Hol a Fiumára folyó tengerbe ömlik, keletre magas, szilárd kőszárny emeltetett, megóvására a kisebb hajóknak, mellyck a folyamban fel- vagy lerakodás végett vesztegelnek. — Félórányira a várostól keletre bús

elhagyatottságban pompáznak díszes épületei a martinschiczai veszteglő-intézetnek (Tazzaretto), mellyel fekvése- és szerkezetére nézve — messze utazott férfiaktól haliám — alig van a földközi tenger bármely fokvárosában fölülmúló; s ezen intézel a kopár szíriekre varázsolt szőlőjjeitek közt vezető legjobb mac-adamizált út által összekötve Fiumével! Több százezreket költetett a kormány (s költött részben a városi pénztár is) ezekre, míg a nemzet — nem is eszmélve arra, mi kincse rejlik távol határa e végszegletében megvoná attól nemcsak segélyét, de még ügyeimét is.

Voltak azonban több okok, mellyek a nemzet e figyelmellenségél, c hanyagságát menthetik. Ezek közé sorzandók kétségkívül s legelőbb is azok, melyeket főnebb — bár egész általánosságban csak — érintettem, s mellyek egy léteibe összevonva, körülbelül így hangzanak: „Nem lehet mindent egyszerre!“ De helyen leend talán itt cypárt különösen is említeni. Hlyekül veszem én többek közt:

a.) Pitimének az ország bel-részeitőli távolságát, s mi ezzel rendszerint 'kapcsolatban áll, helyzete s viszonyainak nem-ismerését: kivált olly időken, midőn az ipar s kereskedés hiányát érezzük ugyan, de vele csak keveset törődünk, vagy az annak emelésére! minden módokat mindig s közvetlenül csak a hozzánk közelebb cső társasági viszonyokban keressük.

b.) Hogy jövendő világkereskedésünkre Keletet, mellyhez Dunánk s egyéb folyamink mint megannyi természetes csatornák vezetnek, haszonothajtóbbnak hittük, mint Délt és Nyugatot, hová előbb köz-

lekedési módokról, s így mielőtt áruink helyre juthatnának, tetemes tőkéről kelle gondoskodnunk.

c.) Egy — a vállalkozónak ingékony lelkülete miatt — szomorú véget ért borszállítványt, melly az abban részt vett magyar magánosukat minden további hasonnemű kísérlet- s összeköttetéstől elidegenítette.

d.) Ide számítom végre — s talán nem minden alap nélkül — azon kellemetlen viszonyokat is, mellyek 182% óta köztünk, s a társországok lakosinak egy része közt fenforognak.

Ezek lehetnek körülbelül azon okok, mellyek a nemzet figyelmét Fiúmétől ekkorig elvonák. — Vájjon úgy állnak e ezek most is, mint a visszakapcsolás idejétől (1822.) óta csak 1840-ig is állottak? ez azon nagy kérdés, mellynek fejtegetése nemcsak fölösleges nem volna, hanem sok tekintetben talán hasznos is lehetne. De annak bővebb tárgyalása jelen lapok körét túlhaladván, legyen elég ezúttal röviden megjegyezni, hogy ezen okok sokban meg ma is, sokban másként, és nemeltyekben csakugyan kedvezőbben állanak

Azonban vessünk egy futó pillanatot eddigi külkereskedésünkre, és lássuk: miért olly szegény c gazdagnak híreit Magyarország? — A bel- s külkereskedés olly szoros viszonyban vannak egymással, hogy köztök választó-vonal még csak nem is képzelhető. Szükségeit az országban! fogyasztásnak, melly az ipar s belkereskedés felvirágzásának, sezáltal a nemzeti gazdagságnak első s leghathatósabb előmozdítója, soha sem lehet olly szabatosan meghatározni, hogy az annak fedezésén túl fenmaradó

termékek és műkészítmények mennyiségét kiszámíthatnák; pedig kétségtelen, hogy csak az, és annyi mehet ki külföldre, mi és mennyi az országban föl nem emésztetik; különben az ország önmagái fosztaná meg a szükségeseektől, hogy vagy elvcsuszcn, vagy hogy ugyanazokat másoktól drágábban vegye, mi képtelenség. Voltak — s pedig időnként nagyobb mennyiségben is — árúink, mellyek tőlünk a világvásárra szállítottak, ezek tehát csak mint feleslegek juthattak külföldre; miből önként következik, hogy a bel-fogyasztás nemcely árúkra nézve nem volt olly nagy, molly a honi termékeket egészen fölemészthette volna; következőleg volt eddig is külkereskedésünk, melly pénzt vagy hasonló értéket hozott az országba, mi csak nyereség. Hanem mint mindenütt, úgy nálunk is — s pedig minden kanaháni tulajdonsága mellett honunk szép tereinek, nagyobb mértékben mint másutt — megvolt azon körülmény, hogy sok, és kivált jelcnlőségscbb műipari ezikkekre nézve, külföldre akartunk — vagy ha inkább tetszik: kényszerültünk — szorulni. Ezen, egyébként ugyan igen természetes dologban, az lön nagy bajunk, hogy ha tömegre nézve nem is többet, de minden esetre drágább czikkeket vettünk mindig a külföldtől, mint a mieink valónak, mcilyekel kiszállítottunk. Innen következett, hogy — bár mit mulassanak is a vám - s egyéb tabellák — külfölddeli kereskedésünk mindig szenvedőleges, azaz nemzctszegényítő vala, legalább azon értelemben, hogy ha a kölcsönös adásvevésben nem veszténk is, bizonyosan nem is nyerünk; mi pedig nemzetgazdasági tekintetben nemcsak a kereskedési, hanem bármelly politica-oconomiai rend-

szer elveinél fogva is csak veszteség, azaz: szenvedőleges állapot, a mennyiben t. i. a kiszállított árukat létesített factorok nem gyarapodtak; de különben is, mivel részint nem mindig volt annyi eladnivalónk, mennyi a bel-fogyasztás fedezésére megkívántaié külföldi czikkelyek értékével fölért volna; részint ha volt volna is, miután a durva termékek közönségesen csekélyebb értékűek szoktak lenni, mint a műkészítmények, sokkal többet (^munkában s időben) kelle kiadnunk ezekért, mint saját áruinkért kaphatánk — belfogyasztásunk minket nemcsak nem gazdagíthatott, de sőt mindinkább elszegényített: mert míg nem valánk képesek — kivált divat s fényűzést — szükségünk legnagyobb részét saját erőnkől fedezni, a munka — a nemzeti gazdagságnak ezen egyik alaptényezője — nem fordított, nem fordít lathatott a föld (és csekély honi) tőkék szaporítására; hanem külföldi áruk megszerzésére pazaroltatok! — Ennek azonban szinte több okai valának. Köztök első azon nemzeti — valóban nem tudom minek mondjam, ha nem — önfeledés, mellyel a külföldet kivált fényűzést czikkekből majmolva, azzal, a polgárisodásnak nem annyira szellemi, mint inkább anyagi szempontjából — a nélkül, hogy minmagunkkal számot vetettünk volna — folytonosan versenyeztünk. Második a szomszéd német-olasz tartományokkal áellenbeni vámrendszerünk, melly hazánkat gyarmati helyzetbe állítva, míg a nekünk szükséges ántezikkek behozatalát majdmajd egészen szabadon hagyá, a kivített legjelentekesebb áruinkra nézve is igen gyakran nchezíté. Ezekhez számítandó harmadszor a hileltörvények teljes hiánya, köztörvénye-

ínknek pedig tulajdon legyen az föld vagy lökaj tekintetébeni részint nem eléggé biztosító, részint szükségesen túl megszorító rendszabályai; és mi mindezekből szükségképen következett: az ipar emelésére megkívántaie tőkék- és munkának — azaz a két gazdagító erőnek — a külföld etekintetbeni óriási haladása mellett mindinkább érezhető hiánya!

Hogy ezen okok némelyikénck megszüntetése némileg a nemzettől is függött, az kétséget nem szenved; s hahogy arra gondot és akaratot fordít vala, kül-kereskedési tekintetben Fiuméjét nem feledheté, az is bizonyos; mert, — mint már másoktól is, tölem is ismételve említették — elvégre is kénytelen leend tengerpartját választani árúi nagy s tán legnagyobb részének legbiztosabb lerakóhelyéül; minek legalább is hihetőséget, bármilly jól érezzem különben, hogy a kereskedés írtait előre biztosan kitűzni akar ni hiú erőködés volna, ha időm s erőm engedendi, legalább a valószínűségig, be fogom bizonyíthatni; és meg fogom mutatni különösen azt, hogy világvásárunknak Keleten — közlekedésünk e részbeni minden könnyebbsége mellett is — csak akkor ígérhetünk üdves sükoil, ha a concurrentiát termékeinkre nézve ugyan a duna- s feketotengerparli nemzetekkel; műkésztményinkre nézve pedig majd minden európai népekkal kiállhatjuk! Mit én ugyan telkemből óhajtók, de még is — hogy sokat ne mondjak — takarékos kis fellegvárnak tartok

Nincs tehát, s nem is lehet arról szó, hogy előbb kizárólag iparunk s belkreskedésünk emeléséről kelljen gondoskodnunk; mert azokat, mint még eddig senkid úgy mi sem különböztetjük el külkreskcdé-

sdnktői Arról som kell soká vitatkoznunk, milly renddel tegyük ez iránti intézkedésinket? Tisztában kell lenni a nemzetnek magával az iránt, hogy jelen s jövőendő fölöslegének a lehető legjobb külvásárt minélclébb biztositnia, halaszthatlan teendői sorába tartozik. Hogy pedig ezen vásarra a legbiztosabb, leghasznosabb utak egyikét előbb-utóbb csak és egyedül Fiumén keresztül fogja találni, bennem olly erős meggyőződössé szilárdult, hogy attól csak a saját szemimmel is látható ellenkező valóság tapasztalata fog elvonhatni.

Ha a nemzet arról, hogy világkereskedése egy — s pedig nem csekély — részét egyedül Fiumén át remélheti legnagyobb haszonnal üzhetni; vagy legalább arról, hogy ezen egyetlen fokvárosa, bár minők legyenek is a jövőtől fátyolozott conjuncturák, világkereskedésében mindig kitűnő szerepet fog játszhatni, meggyőződhetik; az, hogy Fiumérc nemcsak figyelmét, de segélyét is — mert o nélkül ott semmi nagyszerű intézet nem létesülhet — most már kiterjesztentie illik, s némileg köteles is, önként következik.

Ezt előre bocsátva, kettő az, mit Fiumérc nézve külkereskedésünk tekintetéből is minden egyéb előtt szükségesnek tartok: a közlekedés könnyítése, és egy biztos kikötő építése.

A közlekedést Fiume és — legközelebb — Pest között vaspálya által szeretném leginkább könnyíteni és gyorsíthatni. Nem vagyok ugyan ellene, hogy az részint vasút, részint folyam-szabályozás vagy csatornázás által eszközöltessék; jöllehet ezen közlekedési módok mellett egyedül az olcsóbbság — bár nem tudom, vájjon ez is tetemes, s következőleg figye-

embe vehető volna c vagy sem? — és egyéb semmi, ellene pedig számos körülmények harcolnak.

Néhai *Mamiét, A. L.* 1825-ben, az itt szóba hozott közlekedési rendszerre nézve következőleg vélekedett:

a.) A Ludovicca-út az azt épített magán társaságtól megvétetvén, a rajta szedetni szokott vám szüntessék meg, s a kereskedés hasznára szabadon, minden vám nélkül átengedtetvén, országos pénztárból tartassák fen.

b.) A Kutya vize Brodtól Károlyvárosig tetesék hajózhatóvá.

c.) Károlyváros és Zágráb közt készítsék Cgy hajózásra alkalmas csatorna, melly a Szávát a Kulpával — § így a Ludovicea-úttal is — összekösse.

d.) Zágráb és Sopronyközt cpítessék vaspálya» s a Németúj helyig terjedő bécsi csatorna hajózhatóvá tétetvén, a közlekedés Fiúmétól Bécsig létesítsék.

Miként gondolkodott *Adamich* Fiumének Pestteli összeköttetéséről, annak nem juthattam nyomába; de hogy az iránt tervének lenni kellett, abban alig két — kedhetem. meggondolván, hogy szinte 1825-ben cgy Fiúmében felállítandó „*Magyar kereskedési Társulat*” eszméjét pendítvén meg, azzal cgy Pesten, mint a magyar kereskedés középpontján létesítendő fióköntézetet akara összeköttetésbe hozni; mire nézve legalább a Varasd és Pest közötti biztos és gyors közlekedésről is kellé gondoskodnia. Hacsak tán a Dunát Zimonyig, onnan pedig a Szávát Sziszekig, s innen a Kutyát Károlyvárosig szabályoztatni akarván

a Pest és Fiume közötti közlekedésre ezen utal nem kívánta volna létesíteni.

Azonban 1825. óta a körülmények minden tekintetben s annyira változtak, hogy *Adatniuk* terve mai időkbeli czélszerűtlenségének bővebb kimutatására alig szorulunk, egy részbeni kivihetlensége pedig — például a Kulpának hajózhatóvá tétele legalább is Szeverintől *) Erődig, de még Sziszek s Károlyváros közt is — ma már bizonyos. Különben is nekünk mindenek előtt a Fiume és Pest, aztán Debreczn és az egész Bánát közti biztos és gyors közlekedés legyen fő gondunk, mi pedig a Duna és Szávának Sziszekig leendő szabályozása által el nem érhetetik; mert ha azt semmi egyéb nem akadályozná is, miután a Száva Dubiczától Belgrádig csak félig miénk, és a bosznyákoktól azt, hogy a munkát velünk közös költségen megtegyék; vagy ha azt magunkén megtettük, annak további fentartását a rajok eső részben elvállalják és teljesítsék, nem remélhetjük — világos, hogy akármit végeztünk is e részen, azt csak félig végzendettük, én pedig félrendszabálynak, kivált országot illető dolgokban, barátja lenni nem tudok.

A pest-fiumei vasútnak mi módoni létesítésére nézve tervet készíteni nem az én dolgom. Az eszme nem új, s azt itt felfrisíteni talán nem volt fölösleges. Részemről kettőt látok e tárgyra nézve világosan: a) azt, hogy e vaspálya, kivált Ausztria, Belgium, Német- és Franciaország jelen ügyckczctirc figyelve, egyetlen mód volna, melly országunk szíve s az adriai tenger közt biztos és — mi keres-

*) Hat már föl dny ire károly várostól Fiume felé, a Ludovicaút mentében.

kedési világban mindig nagy figyelmet érdemel — gyors közlekedést létesítene; és 4) hogy e pálya építését magánosait. soha fel nem vállalhatják, mert mind a mellett is, hogy népes és termékeny vidéken futna keresztül, kivált első években, megannyit sem fogna jövedelmezni, hogy a fentartására elkerülhetlenül megkívántaié költségek fedeztethessenek, nyereségről pedig szó sem lehetne; következőleg az csak országos költségen volna létesíthető, s így törvényhozás intézkedésitől függesztendő fel; addig is pedig, míg ezen eszme meghányása, elfogadása és valóstítása bekövetkezendék, szerelném, ha e vonalon Károlyvárosig legalább jó töltések készíttetnének. Anyagnak híjával ez egész vidék csak igen ritka helyütt lévén, azon erő, mely ráfordítatnak, hiába semmi esetre nem veszne: mert ez út addig is, míg a csak több évek múlva létesíthető vaspálya a közlekedésre egészen megnyítlathalnék, iparunk s kereskedésünk emelésére kiszámíthatlan haszonnal fogna befolyjni.

Mi a másikat, egy biztos kikötő halaszthatlan építését illeti, mielőtt szükségessége felől szólanák, megjegyzem, hogy azt 'csak' Fűimében szeretném építtetni; mert véleményem szerint az egész magyar part-

*) Ns. Hont megye f. évi febr. közgyűlésében L. A. (Jia nem család: Luka Antal) úr, lelkesen emelé fel szavát egy e vonalnak státusköltségen leendő építése iránti kir. rendelkezés kicszközlése végett teendő felírás tárgyában. — Adná az ég, hopy süker koszorúzza lelkes szózatát! de én — a mostani viszonyaink lényeges változása nélkül — szavának kívánt eredményét remélni sem merem.

vidék hosszában ezen egy hely az, mellyel arra alkalmasnak, s következőleg czelirányosnak tarthatok.

Portorc, Buccari és Fiume azon három hely, melly itt szóba jöhet. Az *elsőt* III. Károly kegyelvéen, szép tágas öblét biztos kikötővé s hajógyárá építteté; de — hogy egyéb okokról ne szóljak — a vízhiány, melly e vidéken olly érezhető, s melly a k. kincstár költségén ismételve tett kísérletek után is — tudtomra legalább mindeddig — ki nem pótolható; és azon körülmény, miszerint éjszakkcleti szél fúván, hajó a kikötőbe nem futhat, elegendők arra, hogy további pártolásban Fiume előtt ne részesüljön.

— *Hticeari*, a legszebb öböl, vízforrásai jők és gazdagok, s kincstári költségen már nagyrészt kiépült kikötője a legbiztosabb — de csak azon hajókra nézve, mellyek már benne horgonyoznak; mert éjszakkcleti vagy keletdéli szél fúván, a hajók sem be, sem ki nem vitorlázhatnak. — *Fiume* tehát az, melly mind fekvésére, mind a természet egyéb ajándékira nézve is a magyar partvidéken építendő kikötő tekintetében a nemzet figyelmét főleg, s mondhatnám kizárólag igényelheti.

Hogy tengeri város — egyebeken kívül — biztos kikötő nélkül kereskedés- s hajókázásbani felvirágzást nem remélhet, tény, mellyel az egész új és ó világ tengerkereskedői nemzeteinek példája bizonyít. Ha tehát ez eszmét: 'bírní egy fokhelyet, mellyen át Magyarország jelen és jövő időben világkereskedését sükcrrrel s biztosan üzhesse' — felfogtuk, fölleslegesnek látszik felhúzása azon okoknak, mellyek a Fiumében építendő kikötő haszna és halászi hal lanságának bebizonyítására szolgálhatnak. — Azok kedvéért

mindazállal, kik ezen okokat részletesen tudni óhajtának, legyen szabad ide iktatnom a fiumei kereskedők s hajóbirtokosoknak az ottani ns. Kapitánytanácshoz 1841-diki december végén benyújtott folyamodását, mellyben ezen okok részletesen, s a legnagyobb tárgyismerettel adatnak elő. — Tartalma következő:

*

Tekintetes Kapitánytanács!

Λ kereskedés, mint az emberi jólét egyik legnemesb forrása, a kormány ápoló pártfogásának különösen ott legméltóbb tárgya, hol az ipar más nemeit a természeti helyzet kizárván, életmódot csak ez szolgáltathat. A kereskedésnek három fő oszlopa van: a földművelés, műipar és hajókázás. A két elsőt alkotja a nemzet természetesi és szerzett gazdagsága, mellyel a harmadik szállít szét a föld minden részeibe.

Olly tengerparti város. melly sem természeti gazdagsággal, sem az annak megszerzésére szükséges módokkal nem bír, csak hajókázással tarthatja fen magát. Egy illy fő segédeszköz, mellyre hasonló helyzetű tengerparti városnak elkerülhtlenül szüksége van, s melly nélkül pangásából soha fel nem emelkedhetik — az érkező hajók befogadására szolgáló biztos menedékhely.

Fiume, mellyel a természet egy részről mostoha-nyailag terméketlen sziklás vidékre helyezett; más részről azonban tengerrel álda meg, hogy a mennyiben földje élelmet adni fősvény, az azt locsoló hullámok annak megszerzésére utat nyissanak a világ

minden részeibe: a szerencse adományinak nem csekély forrását, s boldogabb jövője minden reményt csak a tengeri kereskedésbe helyezi.

És ezen város, mellynek a gazdag, hatalmas és termékeny Magyarországgal összeköttetése és alkalmas helyzete által napról-napra emelkednie, kereskedési munkálatait tengere útján terjesztenie, és e'kcpen polgárit boldogítnia kellene, egy alkalmas kikötő hiánya miatt mindinkább elsilányul. E hiány a kereskedésnek véghetlen kárára van; jelesen:

e) Nyomja a város kereskedőit a hajóbiztosítási díjnak magasb állása, mi Fiumére nézve onnan származik, hogy az itt állomásozó hajóka tengeri-viharok veszélyinck folyvást kitéletvék

A.) A hajóbér növekedése, részint a horgonyok, hajókötelek s egyéb hajószereknek a partvizen álló hajókon inellőzhellen s letemesb elhasználása, részint azon késedelem miatt, melly az illy hajók terhelésében, nem lévén arra minden idő alkalmas, legtöbbször elkerülhellen.

c.) A felterhelési költségek növekedése, mint-hogy a parttól messzebb állomásozó hajókkal a közlekedés nehezebb, s e végett kisebb lapos naszályok költséges használatát teszi szükségessé.

d.) A hajóbérelhetés nehézségei, mivelhogy közönségesen tudva van nem-létezése egy biztos védhelynnek, hol a hajók minden veszedelem, és a partvizünkön évenként történni szokott balesetek ellen biztosítva volnának.

e.) Hogy a fiumei hajóbirtokosok hajóikat — hacsak azoknak idegen kikötőkben! biztosságát a hazájokbani veszélyeztetésnek elibe lenni nem akarják

— közelükben soha sem javíthatják ki, sem le nem fegyverezhetik. *)

A felsorolt és hasonló balságok (inconvenient!) miatt, alulírtak nemcsak nem versenyezhetnek a kereskedési czikkek árára nézve más fokvárosokkal; hanem megfosztalnak még azon mérsékelt nyereségtől is, mellyel méltán vár minden kereskedő, a ki fáradozik s vagyont veszélyezteti; azonfölül pedig tőlök minden kereskedési üzlet is eltávolíttatik; mert illy balságok mellett ritkán jó idegen hajóskapitány másodsor Fiumébe: sokkal örömeőbb evezvén bármi más közel kikötőbe, vagy Triesztbe is, hol nagyobb költséggel ugyan, de teljes biztossággal terhelhetnek fel országunk termékei.

E veszélyes helyzetünk valóságát a cs. kir. fő-örmesteri Tisztikarnak katonai földleirási intézete még 1830-ban elismeré — azóta minden kereskedői városban elterjedt — illy czimű munkájában: „*Portolano del Maré Adriatico*“ **); és tanúsítja azt a múlt novemberi legújabb két gyászos eset is, melly itt a „*La jeune Mathilde*“¹¹ nevű francia, és „*Il buon atnico*“^a nevű ausztriai hajókat érte, s mellyek teljes törése 45,000. p. frtra, a megmentett árukban kár pedig mintegy 15,000. fra tételik; mi is arra bírta e város kereskedőit és hajóbirtokosait, hogy f. évi november 29-d. mindnyájan összegyűlvén, egyhangú-

*) E szót használom az olasz „*disannre*“¹¹ kifejezésére; s úgy hiszem, kivált nagyobb hajókra nézve, azért is helyesebben, mivel azokon egyéb eszközökön kívül, puskák, álguk, morszarak, „¹¹ egyéb fegyvernemük is vannak, miket ‘szerszámak’nak nevezni eddig csak a magyar szótárkészítőknél jut, p eszökbé a német „*Ablakéin*“ szó után(?).

***) „Az Adria tengerpart kikötőinek leírása.“

lag állapotnának meg abban, miszerint a helybeli Kapitánytanácshoz, mint a város és szabad-kikötő képviselő testületéhez az iránt folyamodjanak, hogy az, látván a sürgető és mindenképpen nagyfontosságú szükségét, egy biztos hajómenedék hely tüsténti építtetéséről ideiglenesen is intézkedni kegyeskedjék. Ezen ideiglenes intézkedés, kellő figyelemmel annak célirányos rendeltetésére és a költségek kímélésére, az említett gyülekezet alapos nézete szerint, abban állhatna, hogy a mostani halászgát egyelőre csak partalakban, mint az Dalmatiának majd minden kikötőiben történni szokott, 36. öllel meghosszabbítottassék.

A haszon, mely a halászgát ezen meghosszabbításából a város kereskedésére általában háramlanék, a következőkből tűnik ki:

1- szor. Némelly hajók horgonyt a mondott gát közelében vethetnének, mások pedig ugyanahhoz kötelekkel megerősítettvén, nem lennének kénytelenek a parttól távol állomásozni, s így a partravettetés-től biztosítva lennének.

2- szor: Ez által a hajóterhelés és közlekedés könnyítetté, s a terhelők nem csekély költséget fognának megkímélhetni

3- szor: A Fiúmera kifolyása által okozott nyugatra! irányt vevő part-eltöltések falluvioni) terjedése, mi által partvizünk fenéke mindinkább döntetik, meggátoltatnék.

4- szer: A mondott folyam okozta part-eltöltések által, melyek a tervezett partalaku kőgátban korlátra találván, a közbenlevő tért könnyebben elborítnák, nem sokára tetemes tér fogna létesülni.

Az alulírt kereskedői küldöttség egyesülve a helybeli hajóbirtokos- és kereskedőkkel, azon reménytel kecsegtetvén magát, hogy a I. Kapitánytanács, melly a lakosság jólétét mindig szíven viseli, a tervezett építés mellözhetlen szükségéről tökéletesen meggyőződván, s kegyes figyelemmel arra, hogy itt e város közboldogulása vagy teljes romlása forog fen, s hogy minden késedelem halálveszélyes, az érintett javaslatot minélelőbb elfogadni nem idegenkedendik: bátor A. alatt a Glavan Jakab építómesterrel e tárgyban kötött szerződést, az illető tervvel együtt olly végből előterjeszteni, hogy az a tek. Tanács reményelt jóváhagyása esetében az árcsökentési csőd föltételeinek meghatározása-, és a kikiáltási ár kitűzésében alapul szolgálhasson.

Mivel pedig a fenálló halászgát szándéklott egyszerű meghosszabbítása által, hahogy ahhoz folytatása gyanánt egy a délkeleti szél támasztotta hullámok ellen biztosítandó ág is nem építtetnék, egészen biztos menedékhely az érkezendő hajók bátorságára nem létesülne; alulírtak egyszersmind benyújtják B. alatt az ezen három osztályból álló második rész kiépítésére szükséges költségek kimutatását; es C alatt a kikötőt képző partalaku gát egész beloldalán — később — emelendő szárnyfal építésére kiszámított költségek jegyzékét; és végül /A alatt ezen egész munkának tervét; tisztelettel kérvén a t. Kapitánytanácsot hogy a mondott gát szándéklott meghosszabbítását, addig is jóváhagyván, annak haladéknélküli pontos eszközzéséről czélszerűn rendelkezni, s míg ez megtörténnék, a felett: mikép lehetne a második részt is létesíteni, tanácskozni méltóxtassék; mert alulír-

tak mindnyájan megvannak győződve, hogy Hümében nem másutt, mint a halászgátnál lehet csak tágas, a köz várakozásnak cs szükségnek teljesen megfelelő kikötőt építeni.

Azon esetre pedig, ha talán a t. Tanács ezen terv kiviteléhez járulni pénz hiánya miatt tartózkodnék, a kereskedőkar késznek nyilatkozik a szükséges pénz megszerzésére. — E kölcsöntől pedig épen ne irtózzék a t. Tanács; mert törlesztése könnyítésére, mélyebb megfontolás után, következő módokat hisz ajánlhatóknak:

I. Figyelembe vevén az ajánlott tárgy véghetlen fontosságát, s egybevetvén azt e város rendes, *igen* szép jövedelmeivel, mellyek különösen a kereskedés fentartásától függenek, remélhető, hogy a t. Tanács néhány évre csak, esztendőnként legalább is 10,000. p. frtról rendelkezhetnék, s Olymódon a kölcsönt részenként visszafizethetné; és nem hihető, hogy Felsőges Urunk Királyunk, ezen adósság nemes céljától indíttatva, a boradó eddigi rendszerét jövedőre is meg ne hagyja, mi e t. Tanácsnak a fizetésre elegendő alapul fog szolgálni.

II. A (boradót illetői jelen haszonbéri szerződés idejének elteltéig még 5. év van hátra, ezen idő alatt visszaszerezvén és megállapítván az ajánlott kikötő felépítése által e fokhely hitelét, s ezáltal kereskedése növekedvén, reménylhelő, sőt biztosan várható, hogy a város jövedelmei is növekedőidnek, s így az adósság fizetése is könnyített-ni fog.

III. A fen javaslóit gát építésének mulhatlan szükségét az egész lakosság érezvén, bizonyosan

nem fog idegenkedni annak építéséhez egy részben legalább s pedig olyformán járulni, hogy a hús fontjáért a szabott áron fölül $\frac{1}{2}$ krral többet fizessen; melly önkéntes adóztatás jövedelme a jelen fogyasztás után számítva évenként 5000. p. frtra megy.

IV. Minthogy a kir. kincstár eddig is csaknem minden évben kegyes volt a kőszárnyak s partgátok építésére, mint nem különben a Fiuméra medvének tisztítására is nem megvetendő segedelmet adni: esedezni lehetne ezúttal is, hogy e nemes, és e fekhelyre nézve múlhatlanul szükséges vállalat gyámolításától segélyét ne vonja meg, annyival is inkább: mert a kereskedés gyarapodásával az ő haszna is aránylag növekedni fog.

V. Az ország törvényei tanúsítják, hogy midőn nemzeti vállalatról van szó, a Nemzet önként nagy-lelkű ajánlatokat szokott tenni, mint p.o. a Ludovicakatonai akadémiára (lásd 1808: 7. 1812:2. 1827: 18.1836:39. 1840: 43.) a nemzeti museumra(3827: 35.), s a nemzeti színházra £1836:44.) Éski nem látná át, hogy c gazdag és hatalmas nemzetnek egyik legnagyobb érdekű teendője: egyetlen fokvárosa kikötőjének fölépítése? Ezen építmény most, midőn a hazai ipar minden ágai fejlődésnek s virágzásnak indulnak, annál szükségesebb, mennél kétségtelenebb az, hogyannak létesítéséből nemcsak dicsőség, de tetemes haszon is háromlanék az egész nemzetre. Ezen országos ajánlat tehát, mellynek kieszközlésére a fiumei követeket a legközelebbi országgyűlésre utasítani lehetne, szinte az ajánlott kölcsön visszafizetésére fordíthatatnék.

A munka pontos végrehajtása végeit pedig szükségesnek vélik az alulírtak egy megbízottság kinevezését, mellynek tagjaiul a t. Tanács két patrícius tanácsost és két polgárt küldhetné ki; hozzájuk pedig két kereskedőt és két tapasztalt hajóskapitányt az alulírt kereskedői küldöttség választandna, s ezek mellé az építési hivatal egyik szakértő egyéne járulna.

Előterjesztvén illy módon a t. Tanácsnak ezen város szomorú helyzetét; kimutatván romlása megelőzésére az egyetlen eszközt, és előadván végre az ajánlott munka végrehajtásának módját: az alulírt kereskedői küldöttség, s minden folyamodók, kötelessé — göknek tartják ezeket a t. Tanács pártolásába hön ajánlani, hogy a köz óhajtást kegyesen meghallgatván, mcltóztassék gyors és kedvező határozatával megvigasztalni az egész lakosságot, melly a legkecsegtelőbb reménytől lelkesítetve néz jobb jövődjének elibe.

Fiume 1841-diki december 26-d.

(Aláírások.)

*

E folyamodásra, molly a kapitányságnak 184t-d. december 30 és 31-d tartott ülésében tárgyaltaieit, végzésé lön: «.) a *Glavannal* kötött építési szerződésnek (némi módosítással!) elfogadása; minélfogva a kapitánytanács a halászgátnak tervezett meghosszabbítására clőlcgescn kiszámított 20,000. p. frnyi költségeknek saját pénztárából két óv alatti kiüzetésére magát kötelezte; 4) megbízottságot nevezett.

molly a munka kiviteleié felügyeljen; ez az illető irományoknak a kir. kormányshékhéz intézendő fölterjesztvény mellett felsőbbhelyekrei felküldése; és *d.y* a fontos ügynek a jövő országgyűlésre küldendő városkerületi követek részére adandó utasítás végetti följegyzése, hogy így a nemzet nagylelkűsége ezen közvetlenül ugyan helybeli, de közvetve a legországo-sabb ügy pártolására felszólíttassék. —

Dicsérendő a buzgalom, mellyel a kapitánytánács ez ügyet fel foga, és méltányos elismeréssel említendő a szép bőkezűség, mellyel a nagy munkának megkezdésére, saját pénztára szőkébb körülményei közt is, illy tetemes pénzösszlettel járnia. De bár tette volna azt évek előlt, s most nagyobbyszerű kikötőjének nagy része készen állna! Hanem korábbi években, részint ugyan a nem épen legjobb gazdálkodás, majd egyéb szinte sürgelős költségek, főleg pedig azon körülmény, hogy a helyre nézve, mellyen a kikötő építendő lenne, magok alakosok meghasonolván: míg a felsőbb kormányshékek lelkesen, de szokott hosszadalommal vivék a tárgyat, ők várva a boldogabb jövőndöt, hiú viták közt nézék zsebbcdugott kezekkel a jelennek múltó perczeit, s e közben a tervezet, mellynek kivitele — mint igen bölcsen jegyzé meg a fenérintett tanácskozások folytában a Kormányzókapitány — bármikor s bármiként érkeznek is a folyamatban! tárgyalás bevégzésével a felsőbb határozat, mindig csak üdvös leendőit — papiroson hagyák! o)

*) Épen midön sajtó alá adnám e Komimat, veszem azon örvendetes hírt, miszerint felesleges Urunk határtalan kegyétől, s hű magyarjai iránt viseltető atyai szcretctétől in-

Nem érdekelvén e viták közelebről a magyar közönséget, csak röviden érintem azokat. Két kikötői terv készül: az egyik szerint a Fiumára folyamnak — kideidire csatornázáván le vizét — már kőgátozott medre leendett kikötővé átalakítandó; a másikban pedig azon hely választott kikötő építésével, hol most annak egy részben munkába-vétele a kapitánytanács által elhatároztatott, s mellyel a könyomat is ábrázol. — Az előbbi terv mellett — melly szerint, ha kikötő építtetnék, ebbe mélyebben halászó hajók épen nem, vagy csak nehezen fognának beúszhatni — csak és egyedül a költség csekélybsége; a második mellett pedig — habár nem sok ezer forinttal kerülendne talán többbe mint amaz — minden lehető kedvező körülmények harcolnak. Amaz, ahajókázásnak inkább 15 év előtti, mint mai, vagy épen jövő mozgalmira; imez annak jelene-, leginkább pedig jövőjére terveztetett, s én megvallom, a fiumáraféle

dítatva, a fiumei ki ötönek munkába-véte'ére nézve legf. véghatározatát f. évi febr. I-jén kiadta, s annak költségei fedezésére a fölemelt sóári pénztárból összesen 117,199. fr. 4V4. krt p. kifizettetni rendelete; je esen pedig:

a kikötő saját agos munkáira . 61.699 fr. 4/1. krt.

szólókért megváltására . . . 30,000 fr. — krt.

egy a kikötő tisztogatására szolgáló gőzerőmiives hajó megszerzésére 25,500 fr. — krt.

a Braid a nevű sz-ferencziek(fé)e

Összesen: 117,199 fr. 43/4. krt;

kegyesen megparancsolván egyszersmind azt is, hogy e munkák, a legfelsőbb helyen kiigazított tervek szerint, iiárom év elforgása alatt bevégeztessenek. — Lesz tehát h'inménknek add g in (mig nagyobbserü kikötője elkészülend mi minden esetre több időt s több erőt kíván — biztos helye, hol a kishajók le- vagy felrakodásuk közben teljes bátorságban állomásozhatnak.

kikötő apró eszméjével, kivált miután annak czélszerűtlensége felől szakértő férfiak előadási és számolási által bővebben felvilágosítottam, soha sem tudtam megbarátkozni; hanemha olly értelemben, hogy az kisebb hajók biztosb állomásozására elkészítettvén, ne gátolja építését a másik nagyobb szerűnek, melly ha nemzeti pártolást nyerendhetne — a könyomain rajz szerint — olly építménynyé fogna válhatni, melly a magyar kereskedés felvirágoztával is hosszú éveken át tökéletesen megfelelhetne a czélnak, melly építésével kilúztatik, és meg még az egykori nemzetnagyságnak is, mellynek — gondoljon és mondjon bárki mit akar, kimondom — olly édes örömmel festi magasztos képeit a hő magyar kebel!

Itt volna tehát helyén szívmelegéből fakadó szavakkal hívni fel a nemzetet ezen ügy pártolására. És nem hiányzik bennem az akarat; de érzem, miként fölösleg leendne gyöngé szózatom átellenében ama nagylelkűségnek, melly a Magyarra drága s megbecsíílhetlen örökség gyanánt szállá át dicső őseiről; és érzem, hogy itt nem annyira nagylelkűségről, mint inkább olly bőkezűségről van szó, melly dúsan hozandja meg kamatait a nemzedéknek, mellyért el és munkál a jelen férfiak — Fel tehát, honom lelkesei! fogjatok létesítéséhez egy miinek, mellyért áldani fognak utoditok, és magasztalni fiait a világ messze országának, kik Hunnia kincseiért, tengerekkel daczolva, kercesndik fel az ádriaiöböl magyar partjait! —

Kikötő építéséről szólván, czélszerűnek tartom ideigntatását a következő jegyzékeknek, mellyek mutatni fogják: mint emelkedett Fiume hajókázása — a gazdag Trieszt és hajdan híres Velence közelében

— 1822. óta majdnem napjainkig — minden figyelmetlenségünk, minden nem-segélyezésünk daczára is? S ha akadna talán, ki éppen ezen emelkedésből volna védvet e részbeni további hanyagságunk mentésére, vagy éppen szépítésére, s Fiuménket — a francia kereskedői testület egykori küldötteként — magára, különösen pedig pusztán a kalmárvilág gondjára kívánná hagyni; az ilyen gondolja meg: mit fogna ott tehetni a roppant nemzeterőnek csak egy részecskéje bár, hol annyi — valóban nincs másként — akadályok daczára is, olly hathatósan töre magának út a kereskedés! Ezen emelkedés csak újabb bizonysgául szolgálhat azon elv alaposságának, miszerint nem függ a status intézkedésitől a kereskedés irányát s mozgalmait kitűzni vagy elakasztani; de nem szolgálhat egyszersmind okulárrá, hogy azt azonkötelességitől, mellyeknél fogva nemcsak az akadályok elhárításáról, hanem az egyesek erejét, sőt egész testületek hatását is fölülmuló, vagy azok körén túleső intézkedések létrehozásáról gondoskodni tartozik — fölmentse. De hiszen, ki illy védvekkal akar na föllépni a tárgyaltam ügy ellen, annak meg nem pirult fel hajnala a kereskedési viszonyok abc-jének, s vele dolgomat, mielőtt kezdettem, már is teljesen végeztem.

Hajókázási mozgalom 1822-diki január 1-től
december 31-ig.

Lobogó	Érkezett				Távozott			
	terhelve,		üresen,		terhelve,		üresen,	
	nyíltl. *)	partut.)	nyíltl.	partut.	nyíltl.	partut.	nyíltl.	partut.
Ausztriai	7	646	5	284	8	621	3	321
Jóniai . .	3	—	—	—	3	—	—	—
Angol . .	2	—	—	—	2	—	—	—
Francia . .	—	—	1	—	1	—	—	—
Svéd . .	—	—	2	—	2	—	—	—
Szardiniai	—	—	1	—	—	—	1	—
Nápolyi .	—	21	—	8	—	22	—	7
Egyházbir.	—	158	—	9	—	138	—	35
Öszlet:	12	825	9	301	16	781	4	363
Összes érkezés: 1147. — Összes távozás: 1164. hajó.								

a) „Nyítleveles” közönségesen nagyobb alkatú, két vagy három árboczos hajók (navigli di lungo corso), niellyek világtenger! utazásra nyítlevéllal — s kelet végett török formánal is — bírnak.

b) „Partutazók” (luftén főt vet; di cabotaggio), melyeknek rendszeren (mert nyerhetnek nyítlevlet is) a földközi, vagy csupán az ausztriai vizeken szabad vitorlazhatasra kormányzékai útlevélük van.

Kétfélék: „magyar partutazók” (di gran cabotagio grösere Fültenfahrer); és „kisebb partutazók” (kleinere fültenfahrer di piccolo cabotaggio). Amazok kormányzékai útlevéllel a földközi tengeren; emezek szabadvánnyal [Licenza] csak az ausztriai birodalom egyik kikötőjéből a másikba hajózhhatnak.

Jegyzet. Az 1822. július 1-én költök leiratnál fogva n szávántúli részek fiomóvel s az egész Magyarpartvidékkel együtt országunk Koronájához visszacsatolhatni rendeltetvén, a visszakapcsolást teljesítendő kir. biztos ugyanezen évi octob. 15d. kezdvén meg munkálatit — látható, hogy n hajókázási mozgalmat mutató ezen adatok inkább annak szolgálnak felvilágosítására: mely állapotban volt az, a visszakapcsolást közvetlen megelőzőt éven át t

II.

Hajókázási mozgalom 1823-dik i január 1-től
december 31-ig, a fiumei réven.

Összes érkezés: 1218. — Összes távozás: 1225 hajó

Lobogó	Érkezett				Távozott			
	terhelve,		üresen.		terhelve,		üresen.	
	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.
Ausztriai	2	651	7	280	9	650	2	280
Jóniai . .	3	—	—	—	3	—	—	—
Orosz . .	—	—	1	—	1	—	—	—
Nápolyi .	1	18	3	7	4	19	—	—
Francia	—	—	1	—	1	—	—	—
Angol . .	—	—	1	—	1	—	—	—
Svéd . .	1	—	—	—	—	—	1	—
Egyházbir.	—	178	—	64	—	197	—	40
Öszlet:	7	847	13	351	19	866	3	33

Összes érkezés: 1218. — Összes távozás: 1225 hajó

A behozott áruk értéke: 780,911 ft. p.

A kivitt áruk értéke: 539,744 ft. p.

Összes pénzforgás: 1,320,655 ft. p.

Szenvedőleges mérleg: 241,167 ft. p.

Jegyzet. így állt n hajókázás mozgalma a partvidéknek magyar kormányzás alatti első évében. Egyébiránt az illető tabellák szerint még tíz esztendőben sem fordulnak elő fiumei kormányzékai útlevéllel vagy eza badványnyal ntazó hajók

Hajókázási mozgalom 1829-diki novemb. 1-től,
1830-diki octob. 31-ig a fiumei réven.

Lobogó	Erkezett				Távozott			
	terhelve,		üresen,		terhelve,		üresen,	
	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	nyíltl. partu.	
Ausztriai	25	1735	25	694	46	1192	4	1383
Angol . .	—	—	1	—	1	—	—	—
Orosz . .	—	—	—	—	—	—	1	—
Egyházbír.	5	155	1	33	5	151	—	30
Szardíniai	—	—	2	—	2	—	—	—
Nápolyi .	—	40	—	11	—	36	—	17
Spanyol .	1	—	—	—	1	—	—	—
Svéd . .	—	—	1	—	—	—	1	—
Délamerik.	—	—	1	—	1	—	—	—
Összet:	31	1930	31	738	56	1379	6	1430
Összes érkezés: 2730. — Összes távozás: 2871. hajó.								
A behozott áruk értéke: 1,030,580 ft. p. A kivitt áruk értéke: 984,085 ft. p. Összes pénzforgás: 2,014,665 ft. p. Szenvedőtejes mérleg: 46,495 ft. p. Javult az összes pénzforgás 1823-ra nézve: 694,010 ftal.								

Jegyzet. Összevetvén az ezen évi mozgalmid az 1823-dikival kitűnik, hogy a hajókázás e hét év alatt tetemesen gyarapodott; meri ez évben az érkező hajók száma fölnmúlá az 1823ik érkezettekéi: 1512-vel, a távozni takét pedig: 1646-al

IV.

Hajókázási mozgalom 1840d. nov. 1-től — 1841d.
octob. 3 í-ig a fiumei réven.

Lobogó	Érkezett				Távozott			
	terhelve,		üresen,		terhelve,		üresen,	
	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.	nyíltl.	partu.
Ausztriai	13	1917	87	2837	74	1299	31	3350
Amerikai	—	—	2	—	2	—	—	—
Hannover.	—	—	1	—	4	—	—	—
Franciaia	1	—	4	—	3	—	—	—
Angol . .	1	—	1	—	2	—	—	—
Jóniai . .	1	—	—	—	1	—	—	—
Nápolyi .	—	69	—	13	—	82	—	—
Hollandiai	2	—	8	—	10	—	—	—
Egyházbir.	—	232	3	35	3	219	—	52
Orosz . .	1	—	—	—	1	—	—	—
Szardíniai	1	—	4	—	4	—	—	—
Svéd . .	—	—	1	—	2	—	—	—
Összet:	20	2248	111	2885	106	1599	31	3402
Összes érkezés: 5264. — Összes távozás: 5138 h.								
A behozott áruk értéke: 1,471,303 ft. p.								
A kivitt áruk értéke: 2,965,523 ft. p.								
Összes pénzforgás: 4,436,826 ft. p.								
<i>Tettleges mérley:</i> 1,494,220 ft. p.								
Javult az összes pénzforgás 1829/30-ra nézve: 2,422,161 ftal p.								
1823-ra nézve pedig: 3,116,171 ftal p.								
<i>Jegyzet.</i> 1) Tizenegy év alatt a fiumei réven megfordult hajók száma majdnem kétszeresre megnövekedett; mert az 1829/30. érkezetteket 2534-el; az akkor távozottakat pedig: 2267-el haladta meg.								

Jegyzet. 2) Számát azon hajóknak, melyek nyílt leve lüket a fumei k. kormányzék által nyerek', Be eltér 1835-ben 4S-ra: 1838-ban pedig 56-ra teszi. — A magyar partvidéken épült hajók száma pedig a „Lloyd Austriaco” legújabb közlése szerint 1839] 40-ben így állott: háromárbozos hajó (nave) épült ez évben ◊. b r i g a n t i n (két árbozos nagyobb hajó) 6. — hark (szinte kétárbozos, de niellynek tat-árbozca tetemesen magasabb az elsónél, s attól alkatára nézve is különbözik) 2; összesen 14 hajó, mely szám az ausztriai birodalom minden kikötőiben a mondott év folytában épült 4 1 hajó mennyiségének egy harmadát teszi.

A martinschiczai veszteglő-intézetbe, annak 1833-d. június 2d. lett megnyitása óta 1841-ig érkezett hajók jegyzéke.

1833-d. évben érkezett	18
1834. „	30
1835. „	68
1836.	36
1837.	55
1838.	26
1839. „	38
1840. „	21
1841.	<u>30</u>

körülbelül $8\frac{1}{2}$ év alatt összesen 322 hajó.

Jegyzet A veszteglőnek' hajók száma, mint latjuk, igen változókon; majd növekedett, majd ismét csökkent. Legnagyobb volt 1835-ben, legkisebb (az1833d. 7 hónapon túl) 1840-ben. Ez egyébiránt csak az azon helyekkel-gyakrabban vagy ritkább közlekedésre mutat, melyekre nézve a vesztrglői ssabalyok erőbentartása rendelve van: akar egyenesen ally helyekről, akar pedig a trieszti vagy velencei veszteginízetekből jöjjenek, hol vesztegí idejük folyamatra vétetvén, terhelésük előbb megkezd hetese, vagy költségkímélés végeit vitorláznak Martiwchiczába, vesztegíások hátralev-i
^iv.él ott töltendők.

Hajókázási mozgalom 1841-ben a trieszti réven.

Lobogó	Erkezett		Távozott		
	nyílt.	partu.	nyílt.	partu.	
Ausztriai	521	6561	507	7381	*) Az e rovatban álló számok csak az északamerikai egyes. Statusk lobogóját illetik; brazíliai lobogóval a trieszti révbe egész éven át egy hajó sem érkezett, sem ugyan egy sem távozott.
Amerik. *)	45	—	45	—	
Angol . .	58	—	67	—	
Belga . .	—	—	1	—	
Dán. . .	21	—	22	—	
Egyházbir.	26	392	25	395	
Franciaia .	16	—	17	—	
Görög . .	151	—	146	—	
Hanzavár.	13	—	14	—	
Hannover.	3	—	3	—	
Hollandiai	26	—	26	—	
Jóniai . .	19	—	19	—	
Nápolyi .	56	211	55	224	
Norvég és Svéd .	23	—	27	—	
Orosz . .	17	—	16	—	
Ottomán	7	—	8	—	
Porosz .	2	—	1	—	
Portugál.	1	—	1	—	
Szardiniai	16	—	17	—	
Spanyol .	11	—	12	—	
Toscanai.	6	—	6	—	
Öszlet: #1038 7164 1035 8000					(Tengeren) behozott áruk értéke: 49,000,000 ft. p.
					(Szárason) behozott áruk értéke: 20,000,000 ft. p.
					Együtt: 69,000,000 ft. p.
					(Tengeren) kivitt áruk értéke: 37,500,000 ft. p.
					(Szárason) kivitt áruk értéke: 20,100,000 ft. p.
					Trieszti fogyasztás: 15,900,000 ft. p.
					Együtt: 73,500,000 ft. p.
Összes érkezés : 8202. — Összes távozás: 9035 hajó.					

Jegyzet 1) K kimutatást a „L o y d A n s (r i a c o ” f évi. 25. sz. naph; jónak melléklete után közlöm, csupán H végett, hogy Trieszt n8)@zeAM hajomrizgalmit is lássák » olvasóim. Egyébiránt nem kell feiednun > hogy M. 1841-diki pénz-cs kereskedési zavarok o trieszti piac* - ” re nézve is föltte rsirgesztolog hatottak.

Jegyzet. 2) Talán nem Jesz érdektelen Triesztnak főnehbi kereskedési mérlegét hazánkéval (lí e c h e r után *) összehasoulítani, hogy lássuk minő különbség van azon egy város én egész Magyarország kereskedése közt?

Trieszt:

1841. bevitel: 69,000,000 ft. kivitel: 57,600,000 ft.

Együtt: 126 600,000 ft. peng.

Egész Magyarország és Erdélynek a többi ausztriai örökös tartományokkal kereskedése.

	bevitel:	kivitel:	Együtt:
1835.	79,678,059 ft.	46,408,300 ft.	126,086,359 ft.
1836.	96,057,027 ft.	53,876,127 ft.	149,933,154 ft.
1837.	90,804,567 ft.	47,878,435 ft.	138,683,002 ft.
1838.	101,396,479 ft.	61,684,121 ft.	163,080,591 ft.

(a krajezárok kihagyattak.)

Kitűnik e szántakból, hogy Trieszt bevitale mindig kisebb volt, mint egész Magyarorszáé és Erdélyé együttvéve; kivitele azonban (1838-at kivéve) nagyobb, mint a két testvérházáé. Az összehasonlításnál azonban nem kell felednünk, hogy az évekre nézve különbség van, s hogy bárom év alatt a kivitel nálunk is, szaporodhatott; másrésről pedig illik megmondolnunk, hogy Triesztre nézve — mint már főnebb is emlitem — az 1841-d. év nem épen volt kedvező. Mi legszomon'több az, hogy (kivéve 1838-at, melyben a gabna és gyapjú tévé a nagy különbséget) majdnem évenként kétszer annyi értékű áru hozatott be hozzánk, mint mennyi tőlünk kivetett.

Nem lévén kezemnél minden évről a Huniúi tengerkereskedési jegyzékek; Becher adataival a partvidéki ke-

„Statistieclie Öbereicht de lliindle dér iieterr. Monarchie mit dem Auelande uahrend dér .Telire 1829. bi« (838. Stuttgart und Tiilingen. 1941 “

regkedésre nézve csak az 1838-diki be- és kivitel hasonlíthatám össze; de — miután én itt is csak a fiumei rév mozgalmi kimutatását bírom; Becher pedig az egész magyar partvidéké! (Fiume, Buccari és Portoré) együttvéve veszi számba — összehasonlításom eredménye csak annak kitüntetése lehetett: „mi volt ez évben a különbség egyrészről Fiume, másrészről pedig Buccari és Portoré mozgalmi között?”

Összevetésem eredménye ez;

1838-ban Bech érnél bevétel 1,389,878 ft. p.

„ Fimnébe egyedül (saját jegyzékeim szerint) 1,209,177 ft.p.

marad Buccari és Portoréat..... 120,701 ft.p.

1838-ban Bee hernél kivitel 3,681,231 ft. p.

» Fiumé be egyedül (jegyzékeim szerint)3,194,335 _____ft.p.

marad Buccari és Portoréra: 486,896 ft. p.

Ez eléggé igazolja főnebbi azon állítást, hogy a nemzet figyelme és segélye — magyarpartvidéken — kizárólag Fiumére fordítandó, mely mind a mellett is, hogy biztos kikötő híjával van, szembetűnőleg emelkedett hajókázási tekintetben Buccari és Portoré felett, melyek — az érintett okoknál fogva jeles kikötőjök melletti sem képesek a hajóknak minden időjárattal elfogadására — Következésképp Fiume, és ismét csak Fiume

II.

Ha a Pest és Fiume közötti gyorsabb s biztosabb közlekedési módok létesültek; ha a fiumei partokon egy nem csupán a jelen, de nagyrészen a jövő kor hajókázási szükséginek is megfelelő kikötő építettett: arról kell gondoskodnunk, hogy pénzbeli viszonyok tekintetében is mód nyújtsák a két város kereskedőinek arra, hogy egymással szorosabb, biztosabb, mindenek felett pedig *közvetlen* számolásokba bocsátkozhassanak; azaz: könnyíteni kell a statusnak a viszonos kereskedési pénzületek biztos kiegyenlítésére szolgáló módokat.

Eddig Pest és Fiume kereskedői egymást csak úgy, vagy talán még úgy sem ismerik, mint a cubai ültetvényeseket vagy áruszállítókat; mert egyikét személyes ismeretség, mi itt tán kivételkép létezett, kereskedői világban igen csekély, figyelembe sem vehető dolog. A magyarországi kereskedő, ha küldé is az adriai tengerpartok felé árukat, Fiumét kerülve, Triesztbe utasítá azokat, s a fiumei kereskedő nem üzhett csere-kereskedést a hazánkbeliekkel. Magammal történt meg több ízben, hogy néhány forintocskának át-

küldésére hiába kerestem a két városban váltót vagy utalványt, és ha sürgős vala a küldemény, készpénzt kelle tennem a posta-kocsira. A hazánkbeli kalmárok gyarmatáruikat — a mennyiben azokat az adriai kikötőkből akarók hozatni — szinte Triesztben rendelék meg. Itt már voltak üzérkedés! összeköttetésben néhány pesti házak; de mint értesítetem, csak néhány ezer forintig terjedő hitele volt a trieszti házaknál a magyarországi kereskedőnek, s ki több árukat rendel, kénytelen volt azok fizetését a bécsi piacon át eszközölni, honnan aztán természetesen következett, hogy a Triesztből jövő áruk nagy része is Becsen keresztül szállítattott az országba — melly körülmény azok árára — igen természetesen — nem épen á legjobb, legohajthatóbb befolyással vala! — A fiumei kereskedő ennél fogva nem rendelhetett árukat egyenesen külföldről: mert nem volt vására. Egész piacza, mellyre számolhatott, Fiume falig 11. ezerre menő lakosságával), a körülie fekvő partvidék, s az ehhez közel fekvő bel-helyek, jelesen pedig Károlyváros és Sziszek valának; de itt sem volt olly nagy a fogyasztás, hogy annak fedezésére egész hajóterheket rendelhetett volna meg a fiumei kereskedő, például: Nyugat-indiából; mert e szükségét a trieszti s részben a marseillei piacz is könnyen kipótóla; miből következett, hogy Fiume kereskedését a hatalmasan emelkedő Trieszté majdnem teljesen elnyelé. És a mondottakból, úgy hiszem, átlátjuk, mikép nem Fiume hibája, hogy magát attól meg nem szabadíthatá.

Egyébiránt a kikötő és vasút — avagy bár minő más gyors és biztos közlekedési mód — még nem elég, kivált kezdetben, Fiume kereskedésének emelésére,

felvirágoztatására. Nincs ott elegendő tőke, és nincs azt potoló elegendő hitel, mellyel nagyobb szerű üzéri vállalkozatokba bocsátkozhatnának kereskedői, s a kezdet mindenben nehéz lévén: midőn közel szomszédja már hatalmasabban áll, semhogy üzletei nyomosságával Fiumére kedvetlenül vissza nem hathatna, a status részéről! könnyítés e tekintetben nemcsak nem fölösleges, de — habár nem elkerülhetlenül szükséges is — minden esetre hasznos és üdvsükeres fogna lenni. Fiume, s ezáltal országunk külkereskedése emelésére, miután annyira hátramaradtunk, némi intézetek, ki- s beviteli kedvezések kívántainak meg inger-ébresztésül; illy kedvezések más nemzeteknél sem példátlanok; sőt tapasztaljuk, hogy államanyok, melylyek ipar-skereskedési dolgokban sokkal magasb fokon állanak, mint mi, jutalmak s egyéb kedvezések által iparkodnak hatni' műiparuk és kereskedések e vagy amaz ágának emelésére. Nem vagyok föltétlenül barátja az illy — kivált árukivitelre teendő — jutalmaknak: mert ha tetemesek, mindig az adózók rovására és terhére történnek, midőn a külföldnek olcsóbban adandó áruk valódi értékének hiányát az eladó ország saját polgárai által pótolatja ki; ha pedig csekélyek, nem felelnek meg a célnak, mellynek elérésére eszközül választattak; azt mindazonáltal világosan látom, hogy különös kedvezések nélkül e részben az első inger alig fog keletkezhetni; ha pedig ez megtörténik, akkor majd mondhatják üzéreink: „Laissez non faire“ s a jutalmak mindenesetre meg fognak szüntettetni.

E kedvezések — véleményem szerint — körülbelül a következőkben állhatnának:

a.) Fölmenteni néhány évre azon árucikkkel, mellyek Fiumébe szállíthatnának, nemcsak minden harminczad, hanem a mennyire lehetséges volna, minden egyéb adóztatás alól is;’ mi, ha *Adamich* főnbbi terve szerint a Ludovicea-út országos költségen megváltatnék, jelesen ezen útra volna kiterjesztendő. E kedvezés által gabonánknak — vagy mi még kívánatos volna lisztünknek — olly ára lehetne Fiumében, mellyel bátran kiállhatnók a versenyt az Odessából s a Fekete-tenger egyéb réveiből jövővel: mert Fiuméből bár merre is könnyebben szállíthatatik el tengeren minden, mint Odessából, mellynek kikötőjét télen át többnyire jég borítja, az egész tengert pedig a folytonos szélveszek a hajózásra igen båtortalanná teszik.

b.) Megszüntetni szinte néhány évre csak a dohány-j kender-, rongy-, bőrökre, sat., szabott kivitelvamat, a mennyiben azok a magyarpartvidéken át, jelesen pedig honi lobogón hajókon szállíthatnának külföldre, melly vám jöllehet ma már csekélyebb, de még mindig elegendő arra, hogy ezen cikkeknek árát a vitelbér betudásával annyira felrugtassa, hogy azok a concurrentiát más tartományok hasonneműi cikkcivel épen ki ne állhassák. A dohány különösen megérdemlené figyelmünket. E cikkekkel, mindazon sajnos következmények után is, mellyek egykori — ép olly fonák, mint milly boldogtalan — fináncz-munkálatoknak lőnek oredmxaienci, még ma is nevezetes vásárra számíthatnánk, illesztőknek egyb, mint saját terményök száTOHBniányos árából önként származandó jutalom nem ig^Wznékis, mert ez elég lenne őket nagyobb production s egyszerűsmind árujok tökélyesbítésére is ösztönzöm. Csak egy

kis összekocczanás Anglia és Északamerika egyesült statusai közt, és mi dohányunkkal — ha fogna lenni — a leggyümölcsözőbb üzletre számíthatnánk. Általában, mi kereskedésünkre nézve nem legjobb hatású, a nyers termékekre is szabott kivitelvám, mellyel én, mint általában a jutalommal is, megbarátkozni nem tudok; mert valamint ez csak az adózók rovására: úgy a kivitelvám az ipar lankasztására szolgál csak, kivált midőn olly árukra vettetik, mellyek bevitelét az arra szorult nemzetek védvámuknál fogva különben is nehezítik.

c.) Megengedni a sziciziliai sónak behozatalát Fiumébe, s az egész magyarpartvidékre az ottani lakosok használata, és a török tartományokba! átszállítás végett, miként ez 1809-ig (az 1635; 43, t. ez. értelmében) megengedetett.

Valamint ezen kedvezések a kivitel könnyítése által nemcsak egyes kereskedők, hanem általában tán a nemzetgazdaság érdekében is hasznosak lennének; úgy másrésről óhajtható volna, hogy a behozatali vám is ollyformán módosíttassák, mikép ez által a kereskedésnek ezen, mintegy úján nyitandó életérében a vér kissé szabadabban mo/oghasson.

Mindezekhez azonban — váltótörvényink már létezően — még egyre van szükség — bankra! Bankra, melly a „gyümölcsözötlenül fekvő tőkét forgásba hozza, a pénz keringését könnyítse, s ez által az ipart és kereskedést gyámolítsa és emelje!“

A bankokról újabb időkben annyit írt néhány tudós hazánkfiá, hogy azokra nézve ma már csak nálamnál practicusabb férfiaknak lehet nyomadékos szavok. Én — kivált azok után, miket gróf *Dessewffy* Emil

legújabbán megjelent munkájában *) e tárgyat illetőleg felhozott — fölöslegesnek tartom olvasómat további elméleti bank-értekezésekkel fásasztani; annyi bizonyos, hogy bankra szükségünk van. Már forgató-, leszámítoló-, kölcsön-, letéti v. egyszersmind jegybank is legyen e az? ez más, és pedig olly kérdés mellynek fejtegetése szinte nem tartozik ezen igénytelen lapokba. Annyit azonban e tárgynak a tőlem kitűzötteli összeköttetésénél fogva mondhatok, hogy véleményem szerint, a legújabbán királyi megerősítést nyert *Magyar kereskedelmi bank*¹ az általánosan érzett szükség enyhítésére egyelőre elégséges, miután annak működési köre — ha kivált alaptökéjét alapszabályai 19. §-ához képest körülményei magokkal úgy hozván, szaporítandja — olly tágas, hogy abban, a milly szabadon, ép olly jóltevőleg is fog iparunk s kereskedésünkre hathatni. Ámde egy nagy baj van ez intézetben — jegyeket nem bocsáthat ki!

Igaz, hogy ez baj; de olly egy baj, melly — véleményem szerint — ránk nézve jelen helyzetünkben, csak szerencse: mert jegybankunk mellett maholnap könnyen odajuthatnánk, hogy a tömérdek bankjegyek papírpénzzé váljanak, s mi még szegényebbek legyünk, mint most vagyunk; mert miután okosan föl nem tehetjük, hogy a magyar bankjegyei hazánk határain túl — legalább egyhamar — elfogadtassanak: kétséget sem szenved, hogy míg mi saját bankjegyeink bőségében magunkat gazdagoknak hinnők, azalatt természetényeink fölöslegével együtt minden

*) *Alföldi levelek* 1839 — 1840. és néhány toldalék 1841. — Budán, 1842.“

nemes erezünk külföldre vándorolna: mert a behoza-
tali czikkek árát csak amlyekkel fizethetnek, s mi majd
assignatáinkat nem sokára a Rákos fővényein égethet-
nek meg! Igen helyesen mondja tehát gróf *Desteuffi*/
Emil: „Hadd álljon fel elébb e (m. kereskedelmi)
bank, hadd működjék, hadd igyekezzék a közönség
bizodalját szilárdsága által megnyerni. cs ha majd
azt általában ügykezelése, különösen pedig saját vál-
tóinak pontos fizetése által bírni fogja: ám akkor ügye-
kezzék a nemzet annak hatáskörét minden tőle telhe-
tő módokon tágitani, működéseit gyámolítani. Azt
pedig soha se reméljük, hogy nyakrafőre kierőte-
tett '*Nemzeti bankunk*', habár a kormány azt tel-
jesen minkivánatunk szerint helybenhagyandná is, va-
laha virágozthassák, az ausztriai '*nemzeti bank*' daczá-
ra?... Mindenki tudja, miképen pénzviszonyaink hosz-
szas (törvényes, vagy nem-törvényes, az a dolgon
mármost mitsem változtat) szokás által a többi né-
met - olasz örökös tartományokéival annyira össze-
forradtak, hogy azokat — kivált olly rögtön, mintné-
mellyek szeretnék — nagy zavar, s merem mondani,
hatalmas megrázkódtatás nélkül különválasztani teljes
lehetetlen. — De föltéve, hogy e különválasztás a lehe-
tő legnagyobb ovakozással, s így baj nélkül megtör-
tént, vajjon remélhetjük-e, hogy saját, s mint álta-
lában ohajtatik, egészen függetlenül működendő jegy-
bankunk felvergődthessék egyhamar a köz hitel azon fo-
kára, mellyen, hogy sükerrel munkálkodhassék, mulhat-
lanúl állnia kell? És föltéve még azt is, hogy e köz hi-
tellel már bírni fogna, megóhatják-e leghatározot-
tabb törvényink, avagy a kormánynak leglélciksmé-
retcsp'l'b rendszabályai azon nem mondom nyomás-

tói, de igen természetesen bekövetkezendő — vetékedéstől, melly a két, saját jegyeivel külön működendő intézet közt támadna, s mellynek következményei minden esetre csak a miénk rovására fognának kiütni, melly hiteles s működési szökébb körére nézve amazt felülmúlni bizonyosan csak későn, vagy talán soha sem fogná? És ki remélhetné azt, hogy a világeseményekkel napról-napra szorosban összefüzdő pénzviszonyok üzérleti folyamát törvényekkel szabályozza, vagy hogy a kereskedői foglalkozások útait, titkait s fortélyait bár legbölcsebb intézkedésével előre elrendezhesse, avagy megakadályozhassa?

Ez így lévén, úgy hiszem átlátandja minden magyar, ki a dolognak nemcsak csillogó külfényét, de bensőbb értékét is számbaveszi, s ki a finaciális működéseknél nem annyira a hő kebel hazafiúi ömlengéseit, nem a fellengző ész magasztos álmait, mint inkább acsalhatlan sokszorozó-tábla mellett minden idevágó viszonyinkatveszi fontolóra, hogy jegybank, dolgaink jelen helyzetében, magára e szent ügyre, s ezáltal országos érdekeinkre nézve is, valóságos csapás leendne; s én azt tartom, ha egy illy intézet létesítését a kormány maga sürgetné — mit valódi atyai gondoskodásánál fogva még most bizonyosan nem teend — a nemzet bölcseinek szent kötelessége fogna lenni, azt még néhány évekre legalább el ha la szta tni kívánni; mert mit érne a szép magyar banknóta, ha annak ezrével sem vásárolhatnánk egy vég morvaposztót, sőt még egy becsületes gunkelféle öltönykét sem? 'Nemzeti bank' végtelenül szép ábrándképen tűnik fel ugyan minden magyar lelke előtt; de ha ma létre jőne, talán rövidebb idő alatt semmint hinnők, nem fogna egyéb

lenni, mint a tüzes phantasia építette fellegvárnak iélekszomorító omladványa, melly felett száradt alma-héj gyanánt fognának heverni bús mélaságban az igéit aranyalmák keserű gerezdjei! s melly hosszú, igen hosszú időre el fogná temetni egy 'annak idejében' szilárdabbal felállíthatandott magyar banknak magasztos eszméjét; mert higyük el, könnyebb szerezni hitelt, mellyel bűnünk nélkül még nem bírónk: mint visszaallítani a hitelt, mellyt minmagunk tombolánk össze meggondolatlan kezekkel! — Erre nézve Éjszak-amerika egyesült statusainak jelen finaciális helyzete élő, s egyszersmind komolyan intő például szolgálhat.

Azt találtam főnebb mondani: 'Annak idejében' — Nehogy azok közé soroztassam, kiket a megfontolás barátinak ellenségei igen szerelnek „örökös halogatóknak, és soha semmit nem akaróknak“ nevezgetni: kötelességemnek érzem, e szavaimat bővebben kifejtteni, s megmondani: 'mikor fog annak ideje'

— az én csekély belátásom szerint is — bekövetkezni, hogy egy magyar jegybank szilárdul, s így üdvsükeresen fenállhasson?

Jegyei becsét, s azok biztos elfogadásai minden bank „csak azon hitelre alapíthatja, mellyel iránta a közönség viseltetik; e hitelt pedig általában a bank miképeni alapítása, kezeskedési képessége és igazgatása föltételezik.“ Nemzeti 'független' jegybankról lévén szó, kérdem: ki fogja — most hamarjában — e bankot alapítani? ki fog arról, hogy jegyeit bármikor beváltani képes leend, jótállani? s ha mindez megvolna, ki fogja azt nálunk úgy igazgatni, hogy igazgatása a közönségben bizonalmat gerjeszzen? A tervek, kivált mai világban,

könnyen készülnek, s papírra igen könnyű milliókat felírni; de a bank alaptökéjének arany- és ezüstben kell meglenni! S vajjon ki adja ezt — most már — a mi bankunknak? A külföld, vagy épen a bécsi bank? Nem hiszem, hogy papírainkért — mert szakaiunkon kívül biztosítékul csak részvényeket és bankjegyeket fog-nánk egyelőre adhatni — azok nemes érczet adjanak. — De, készen néhány millió forint értékű arany- és ezüst-rúd, és letéve a bank kamráiba, miként hitetjük el — kivált nálunk — az emberekkel, hogy ezen arany- s ezüst-mennyiség a banknál valóban létezik? Az által-e, hogy jegyei folyvást beváltatnak? Ugyde, ki fogja azokat elébb, semmint a bank alapjáról meggyőződött, kész-pénzül elfogadni? — Avagy lesz törvény, mely azt biztosítsa? Hanem ez csak arra szolgálna, hogy a jegyek becse fölötte kétéssé váljék; és aztán csak egy véletlen eset, egy 'hamis' jegy, melyet a bank talán visszautasítna, s nagy bajjal felállítandott bankunk hi-tele, ezzel pedig léte ingadoznék. — Azonban van arany és ezüst, foroghatnának a jegyek, kérdem:kik igazgatandják a bank működését? 'Tisztelet becsület, uraim, de igazság is', e kelléket már csakugyan nagy feladás volna néhány év előtt kiállítani. A ki tudja, és képes méltányolni azon nehézségeket, mely-lyeket hiteltörvényinknek kereskedőink legnagyobb részénél legyőzni kellett; ki képes felfogni: mennyi kí-vántatik meg arra, hogy a rendhez nem szokott, s azért mindig ingadozó hitelű s értékű üzér csak saját ügyei-be is olly rendet, olly pontosságot hozzon, mely képes legyen iránta barátiban és ismerősiben bizo-dalmát gerjeszteni; az bizonyosan át fogja látni: mi-képen egypár évi gyakorlat, rend és pontosság ko-

ráncsm clcg arra, hogy egész ország bízhassák azok működésébe, kiknek nagy része ekkorig alig volt képes néhány üzér-társaik hitelét megnyerni.

Mindezt csak magunkra nézve mondom. Hazánk határin túl pillantani sem akarok: mert tudom, és tudja minden szakértő, hogy ott a mi bankunk jegyeiért — legalább jó ideig — mit sem fognak adni. Hiszen egy hitelt érdemlő író munkájában olvastam, hogy a *„Banque de France“* jegyeit Pórison kívül Franciaországban sem kész mindenki elfogadni? Azon kívül nemcsak nem példátlan, de sőt több statustól ismételteiét azon intézkedés, minélfogva eleinte csak olly bankokat állítottak, mellyek jegykiadásra csak később jogosíttatlak fel. Igaz, hogy korábbi századokban a papír-üzlelek vagy egészen ismeretlenek, vagy a maiaktól — szinte, mint a pénzviszonyok is — felelte különbözők valának; de annyit minden esetre tanúihatunk a bankok eddigi történeteiből, hogy bukás veszedelmének a jegybankok mindig inkább ki valának téve, mint azok, mellyek illy jegyek kibocsátása nélkül működének.

Majd akkor tehát, midőn a — jegybanknál különösen nélkülözhetlen — főnebbi kellékek nálunk meglesznek, s váltó- és hiteltörvényeink üzéreinkben, sőt nem-üzéreink között is többekben vérré válandottak; mikor azon veszélyes következmények ellen, mellyek minden jegybankkal többé-kevésbé összefüznék, magunkat a lehetőségig biztosítottaknak látandjuk: akkor, igen, kezdjünk komolyan gondolkozni egy *„Magyar jegybankról“* is addig azonban nézzük türelemmel, mint fog működni maholnap életbe lépendő kereskedelmi bankunk; mellynek fi-

gyeimét Fiumére olyképen szeretném függesztetni, hogy ott alapszabályai 43. §a értelmében, mihelyt körülményei engedni fogják, fiókbankot alapítson; mi, véleményem szerint, valamint a leghathatósabb kapocs leendne, melly hazánk kereskedőit a magyarpartvidékiekkel összekötné: úgy teendőink sorában — *harmadik* intézkedés, melly Fiume kereskedése és hajókázásának emelésére a leghatalmasb emeltyű gyanánt szolgálandna.

III.

Mier ist Alles nur noch Hypothese.

List.

A fiumei kikötőről írván, tárgyammal a német-vámszövetségnek egy idő óta nálunk is derekasan vitatni kezdett kérdését — ha nem is közvetlenül, legalább közvetve — összefüggésben lenni hiszem. Annálfogva nem tartóm helyén kívül ahhoz itt néhány szót szólani; annál is inkább: mert mindenki látja, hogy más leend Fiume állása, ha Magyarország a német-vámszövetséghez fogna csatlakozni; más, ha Ausztriával képezne külön vámszövetséget, és más, egészen más, ha Magyarország mindkettőitől különválva, saját vámrendszerével függetlenül fogna állani Europa status-koszorújában.

Valóban nem minden csüggesztő bátortalanság nélkül járulok e fölötté fontos kérdés fejtegetéséhez, ha meggondolom, hogy ahhoz általános political, nemzetiségi és statusgazdasági szempontból előttem olly férfiak szóltak már, kiknek tudománya, tapasztaltsága, s annálfogva e szövevényes tárgynak nehéz-

feloldású csomójába mélyebb belátása csekélyebb enyimet végtelenül fölülmúlja, és ha meggondolom, hogy ahhoz bel- és külviszonyaink egész seregének tökéletes ismeretével bíró éleseszű, gyakorlott s átható szemű statusférfiak véleménye közelíthet csak a boldog megfejtetés reményének kecsegtető sugárval; hanem bízva olvasóimnak e tárgy körüi — még most talán gényelhető — engedékenységében, megkísértem e fontos ügy körüi eszméimet csak azért is följegyezni, hogy általok a képebbeknek alkalmat nyújtsak azok további vizsgálatára Hibások lehetnek nézeteim; de meggyőződéseim szülött! azok. Azonban koránsem olly édes-kedvesek, hogy legyőző védvek alapjokat megingadoztatván, vagy épen megsemmisítvén, jobbak, helyesbek és alaposabbak kedveértbúcsucsókot képes nem volnék nyomni homlokaikra! Ha valahol, itt bizonyára a legkülönfélébb érdekek, s előre alig áttekinthető combinatiók végtelen sorára építhető csak minden vélemény; „itt még minden csak hypothesis 1“ Ki lesz tehát, ki e tárgy körüi nézeteinek csalhatlanságába, s annálfogvaváltozhatlanságába is bizakodva, előre ki mondani merje; ‘így, s csak így lehet üdvösség?’ — Mint gondolkozó emberek-nél mindenütt, győzzenek itt is a — már eddig többektől kifejtett, s ezután talán még bővebben kifejtendő — súlynehezebb védvek; győzzön, mi legjobb-legüdvösebbnek fog találatni a forrón szeretett hazaszellemi és anyagi hasznára!

A német-vámszövetség alapeszméje: „Erősödni nemzeti egységben, és gyarapodni nemzetgazdagságban“; melly eszme egyrészt a külfölddel szemben, egy magzilárd status-egységet; — másrészt pedig

az érdckileg összeforrt statusok egységében köz és egyéni jólétet tűz ki magasztos czélül. Elválva a világpolgárság tág eszméjétől, nemzetet, s ez által egyes polgárokat akar közvetlenül boldogítani; visszavezetvén a külön érdekű statusok egymáshoz! viszonyait a természeti függetlenség és szabadságnak szent, bűn nélkül nem sérthető elvére. Minden egyéb előtt azon társaság polgárinak bátorsága- és jólétéről óhajt gondoskodni, mellyben ez eszme megtestesült, s mellynek nyelvre, ősi szokások és institutiókra nézve azok, kik azt elfogadók, közvetlenül tagjai. — Ezen eszme van megtestesítve a német-vámszövetségben: tisztán világosan. S ezen eszme nem új. Albion fiai, ez eszmét, nem sejtve, vagy sejtteni s megvallaninem,akarva, míg szép szavakkal hirdetők az ellenkezőt míg mindenfelé szabad kereskedést, sez által világo/gárságot papolának, tettleg gyakoriak azt — hazájokban! Hanem *Smith* Ádammély bölcseséggel kifejtett, mindenfelé tanított, de honosaitóllegkevésbbé követt tanainak ideje meglehetősen lejárt: a német-vámszövetség kevés évi eredményei majdnem megczáfolhatlanúl tanúsítják azt.

Mielőtt tehát tovább haladnánk, látnunk kell azt: vájjon azon alapeszme, melly a német-vámszövetségben megtestesült, megtestesíthető-e szinte hazánkban is, és pedig megtestesíthető-e mind political, mind statusgazdasági tekintetben? és megtestesítettvén, vájjon szülnendne-e ránk nézve is mindkét tekintetben olly üdvös eredményeket, mint millyeket Németországban — a múlt néhány év sükere után Ítéelve — már is előteremtett? Szóval, alkothatunk-c mi Magyarok egy magunkban saját független vámrendszert?

Midőn e tárgyról értekezünk, nem szabad soha felednünk, hogy Magyarország, mind nyelve-, mind alkotmányos szerkezete-, mind végül egyéb külstatusokhozi viszonyaira nézve egészen egyedül és sajátlagosan áll Europa minden nemzetei és statusai között; és nem keli felednünk, hogy e sajátlagos állásában nyelve- és alkotmányos szerkezetére nézve igen is; de külstatusokhozi viszonyai tekintetében rendkívüli események és political változások nélkül 'önerejéből' semmit, vagy legalább nem sokat tehet

Hazám e sajátlagos helyzetét szemelőit tartva, a német-vámszövetségi alapeszme megtestesítésének lehetőségét egyelőre nem akarom kétségbe vonni: hiszen, Magyarország kiegészítő része ugyan az ausztriai összes birodalomnak; de egyszersmind saját külön alkotmányos törvényeivel és szerint kormányoztatván, institutioinak függetlensége koronás királyaitól ismételve elismértetett. Mint ilyen, bizton remélheti, hogy ha saját érdeke, melly egyszersmind híven szeretett fejedelméé is, úgy hozandja magával, hogy azon eszme ránézve megtestesítsék: koronás királya, kinek atyai szívéhez olly közel állanak hű magyarjai, mint egyéb örökös tartományainak hívei, kész leend az általa egyeseknél is olly szentül védett jog és méltánylat alapján ez eszmét hazánkra nézve is megtestesíteni. — De vájjon szükségcs-e ezen eszme megtestesítése? Úgy hiszem, szükséges — hanem csak föltételcsen: a mennyiben t. i. egyéni nemzetegységbeni erősödésünk és nemzetgazdagságban gyarapodásunk által erősítjük egyszersmind és gyarapítjuk az összes monarchia nagy alkotmányát is. Ha pedig azt hinnők, hogy vámrendszerünket, s ezzel kö-

zös érdekeink legnagyobb részét, az ausztriai birodalom többi örökös tartományiétől különválasztva, a német-vámszövetség főnebbi alapeszméjével kitűzött célzt elérhetjük: akkor annak megtestesítése föltétlenül lenne szükségessé. — De én előttem tisztán áll, hogy Magyarország szellemei érdekeit mamár csak és egyedid úgy fejtheti ki, ha anyagi érdekeiben is saját szempontjából ugyan, de Ausztriát Török-vagy Spanyolországként külföldnek nem tekintve, indul ki; szóval: Magyarország csak cs egyedül Ausztriával lehet boldog és nagy; tőle különválva, sorsa kétségtelenül — enyészet! Ez politikai hitem első ágazata, melly nemzetem, hazám létezését foglalja magában, mellynek árán pedig nem akarok, nem akarhatok jólétet a népnek, melly e földet lakandná.

Elismerék ezt kétségkívíl azon honfiaink is, kik e tárgyról értekezve, honunkat egy, az ausztriai birodalom összes tartományiból alakítandó vámszövetséghez javasiák csatoltatni!

Hanem föltéve, hogy az eszme megtestesíltetett, és Magyarországnak minden más tartományokéitől (a viszonosság kölcsönös figyelmét status és status között kivéve) független vámrendszere van: várhatjuk-e, hogy olly üdvös eredményeket szüljön az nálunk, mint szült Németországban? — Felelet: politicalag — nem; és nemzetgazdasági tekintetben ismét — nem!

Mint tényt akarom felállítani azt, hogy független vámrendszerünket Ausztria a legatyaiabb szemmel nézendí; hiszen nemzeti erősödésünk, gazdagodásunk őt is fogná erősíteni, gazdagítani; mindenesetre meg fogjuk neki engedni, hogy vámrendszerét saját ieg-

jobb belátása szerint — körülbelül 2½ millió német-olasz alattvalói érdekében — szabályozhassa; és meg még azt is, hogy a német-vámszövetséghez csatlakozhassák; szóval megengednek, hogy e tekintetben, olly méltányló függetlenséggel rendezze vámügyeit, mint mi fognók rendezni a miénket hazánk 15. millió lakosa érdekében; vájjon mit várhatunk a független vámrendszertől nemzetiségünk ügyében, melly ügy nálunk még szentebb, még drágább, mint volt a német-vámszövetségé?

Németországban 1833 -ban közei 23. millió népesség egyesült vámrendszerben. E népesség már akkor — bizvást elmondhatjuk — majdnem egészen német volt nyelvre, szokásra, törvényeire, s egymástól csak provinciális, anyagi érdekek által választottok el. Saját magában végtelen segédforrásokat lelt: földben, tőkében és munkában, mellyeknek egy közös nagy célra leendő fordítása csak ajért volt szükséges, hogy azáltal, már kifejlett, s külnemzetekkel közlekedés által enyészettől többé nem féltett nemzetiségét szilárdítsa, egyesült erővel emelje!

Képzeljük most Magyarországot, mint egy, külon vámrendszerével egészen függetlenül álló statust. Benne 4 — 6 millió magyar, és 9 - 11 millió minden, csak nem-magyar lakosság; körüüé szinte merő német, szláv, török és olasz sat. elem, mellyel nemcsak kü-, de belkereskedésében is közvetlen érintkezésbe kell lépnie. Van földje, s ezt erővel fel akarjuk szabadítani, mert nélküle — mint sokan hiszik — már most sem lehet üdvösség; de nincs tőkéje, mellyel abba ruházhasson, s ezt még most jegybank által sem egykönnyen teremthelend, mert nincs — hitele! és nincs

elég munkája — nincs elegendő szellemi készülete, mellyel azt művelje. Hogyan fogjon tehát műipara emeléséhez? Gyárak által, menyekben emberkezek helyeit erőművek dolgozzanak? Úgyde gyárakat pénzen lehet csak állítani, és pénzünk nincs — de hitelünk sincs; s még polytechnicumunk, sőt becsületes elemi oktatási rendszerünk sincsen, mellyben magyarjaink a legszükségeseket tanulhatnák. Következőleg nincs egyéb expediens, mint hogy mindez — t. i. a tőke, munka és intelligencia — külföldről pótolassék; mi sem valószínűbb pedig, mint hogy a tőkésék pénzüket magok fogják elhozni, s nagy részt magok akarandják nálunk be is ruházni, kivált ha a föld 'szabad' lesz, mert — nem hisznek! a gyártóknak pedig mindenesetre személyesen kell jöniök, mert Jupiter agyából ma már nem kovácsol ki az öreg Vulcanus Minervákat. Ezen tőkésék, ezen gyárosak minden más lesznek, csak magyarok nem; s hacsak jó módjával rá nem vesszük őket, még fiaik, sőt unokáik sem lesznek magyarok: mert benn az országban sokkal kevésb magyar, mint nemet s egyéb idegen elemmel jöendnek érintkezésbe; külüzleteikben pedig a magyar nyelvet épen nem használhatandják. így tehát vámsorompók által elzárt helyzetünkben az elzárkózás által nemzetiségünk nem fog emelkedni, nem fog szilárdulni; sőt mindinkább tarthatunk attól, hogy erőtetett elszigeteltségünkben a már derekasan felizgatót ilír-szláv elemen kívül, a német is hatalmasabban feltámadjon, s magát nyelvrokonitól elrekesztve látván, itt benn ügyekkezzék összetömegesedni, mi valamint egyrésről nem lehetetlen: úgy másrészt mindig csak a magyarság rovására fog történni! És

mi akkor mire fogunk támaszkodhatni? Oláhország-, Havasalföld- és Boszniára, vagy éppen a tehetetlen Félholdra? Ausztriára bizonyosan nem; mert annak német-olasz tartományiban érdeke minden esetre azt hozandja magával, hogy — akár járul a német-vám-szövetséghez, akár nem — a német elemet a lehetőségig szilárdítsa; és mi a német-vámegyesület alapeszméjének political tekintetben követése végett semmi esetre sem fogunk rá neheztelhetni: mert ha tán nem éppen alaptalanul igényelhetnénk is némi benjaminféle előszeretetet magunk iránt, elég méltányosak leszünk mégis megengedni, hogy az ottani német-szláv elemű lakosságot, melly 1½ millióval haladja meg a nálunk magyar-német-szláv sat. elemű népeiséget, csak úgy pártolja, mint minket? Azonfölül pedig, ki fogná neki rősz néven venni, ha némi idegenkedéssel nézné a tőle elzárkózott magyar nemzetiség terjedését, emelkedését és szilárdulását, miután ez — mert ki láthatja a jövő titkait? — szinte úgy fogna szilárdulhatni a német, mint az orosz elem ellen?

Political szempontból tehát független vámrendszerünk (egymaga, mert egyéb nemzetesítési módokat más combinational is használhatandunk) nem szülendi nálunk azon üdvös eredményeket, mellyeket szült Németországban. — Lássuk most a tárgy ipar-kereskedési, vagyis anyagi oldalát.

List, a politica-oeepnomia nemzeti rendszerének előbajnoka, *Smith* Ádám visszatorlási pontjait bonczolván, következőleg nyilatkozik: „A visszatorlás elve csak akkor észszerű és alkalmazható, midőn az a *nemzet mit ipari nevelésével* találkozik, midőn ennek egyszersmind segédül szolgál! És utóbb: „Igen!

észszerű és hasznos, hogy más nemzetek a brit beviteli megszorításokat földművelési termékeikre nézve, a műkésztmények behozatalának megszorításával viszonozzák, de *csak* úgy, ha e *nemzetek havalvákegy saját műipari erő alapítására és örök időkreijentartására.*'¹

Soha sem tartoztam azok közé, kik kedves hazánkat csak. és egyedül, és mindörökre természetó országnak vallották, hol a műipar soha fel nem virágozhatnék; és szeretem hinni, hogy közel az idő mellyben mindenikünk olismerendi, miszerint nincs a műiparnak ága, inelly nálunk szinte, mint Isten e földjének bármi más országában erőteljes gyökereket nem verhetne, s azokon virágzó, gyümölcsöző fává nem növekedhetnék. És szükséges hogy eljőjön ez idő: mert ereznünk, mélyen kell éreznünk azon tapasztalat igazságát, hogy a oivilisatio haladásában, pusztán nyerstermékekkel tözsérkedő nemzet, szegénységéből nemcsak soha ki nem vergődhetik, de sőt abba hovátovább mélyebben kell sülyednie! Mi magunk vagyunk élő példái a pusztán termesztési rendszer káros következményinek: mi, kik minden iparkodásunk mellett is, mellyel néhány év óla a földművelés több ágainak tökélyesbitésében fáradozánk, ezen üdvtelen-rendszernek majdmajd áldozatívá lettünk! — Kell tehát műiparról gondolkodnunk, habár kétséget nem szenvedne is, hogy „a műkésztés még mindig inkább hatalom, mint gazdagság kérdésemc.rt, ha nem dusítná is a városokat, legalább erősíti a földművelést, s ez már nagy nyereség. De az mostitt a kérdés: van-e már nekünk műipari nevelésünk — azaz: hivatva vagyunk-e mi Magyarok egy ‘saját’ műipari ero kifejtésére? Mert

azt, hogy ha illycsmit egyszer kifejthetnénk, vagy kifejtettünk volna, azt örökös időkre fen is tarthasuk, nem akarom egyelőre kétségbe vonni.

Úgy hiszem, többeket, kik körülményinket csak annyira ismérik is, mint csekély magam, nem fog meglepni azon állításom, hogy mi Magyarok — külön vámrendszerünk mellett egészen független kereskedési állapotba helyezve magunkat — nem vagyunk, sőt egyhamar nem is leszünk hivatva mit én szellemi és anyagi képességnek veszek) arra, hogy saját műipari erőt kifejtsünk.

Németország szövetséges tartományai, midőn lerontva a magok közti vámsorompókat egy hatalmas status messzeterjedő határra vivék azokat, végtelen elemekkel bírtak magok saját műipara kifejtésére. Ezen elemeket *List*, egy tételbe vonva, így fejezi ki: „Egy maradt fen nekik fa németbirodalom népeinek) „ösi jellemük.De ezen 'egy' alá sorozza a következőket: „A szorgalom, rend, gazdálkodás, és mértékletesség szeretetét; a bűvárkodás- és üzérletekbeni *állhatatosságot* és *kitörést*; a jobb utáni őszinte ösztönt s az erkölcsiség, mértékletesség és felülmulásfűberlegenheit) természeti ajándékok nagy adagát? Később pedig, midőn a hosszú harcz és zaklatások után Németföldön a béke helyreállt, sehol sem ápoltatott a nevelés, vallásosság, erkölcsiség, tudomány és szépművészet olly buzgalommal, mint épen Németországban, mellyeknek fokenkénti terjedése és emelkedése lehetővé tette azon szellemi és anyagi kellekek tartós bírását, mellyek egy saját .műipar kifejtésére és állandó fentartására szükségesek. Szóval, akkor hullottak le a német birodalom tartományait

egymástól elkülönző vámsorompók, midőn a vám-szövetséget, vagyis külföld elleni védvám-rendszert alkotandó nemzet *műiparilag is már neveire volt.*

— Ha már ezen előkészületekkel összevetjük min állapotunkat, talán elég elfogultanok tudunk lenni, hogy tisztán átlássuk és őszintén megvailjuk: mi-képen mi mindazoknak, mikkel Németország szövet-séges vámrendszere létesítése alkalmával bírt, majd-nem egészen hijával vagyunk! Igaz, hogy megvan (ha mégis megvan?) ősi jellemünk; de van-e hoz-zá szorgalom, rend, gazdálkodás és mértékletesség szeretető? van-e nevelésünk és tudományunk? és mindenek felett van-e *állhatatosságunk* és *kiliiri-süük?* követtük-e (hibánk vagy nem-hibánk által? most már mindegy) lépésenként a külföld haladá-sát? szereztünk-e hitelt, ez által tőkét, munkás kezeket a műiparnak saját erőnkéből! megkezdhetésé-re? — És mindezeket megfontolva, vájjon remél-hetjük-e okszerűn, hogy e kellékeket független vám-rendszerünk mellett, magunk saját erejéből, a kö-rülünk levő külföld jelen helyzetét kellőn méltányolva, nem mondom egyhamar, de bár valaha előteremt-hetendjük?

Valóban, ha van magyar, kinek minden.csepp vérét kimondhatatlan kéj özönli el e gondolatra: „E hon nagy lesz még és dicső!” büszkén vallom ma-gamat rokonának: mert gyönyör-érzetében én is dú-san osztozom; de — lehet hogy csalódom — ha átgon-dolom múltunkat és jelenünket, és ezekhez mérve nézem a jövőt, nem tudom elúzni telkemből a felet-ti búmat, hogy szép hazám egymagában ipar-keres-kedési tekintetben sem leend képes annyira emelked-

ni, hogy magához méltó helyet foglalhasson a nagy és hatalmas nemzetek sorában! S pedig nem azért, mintha területe szűk, népesség-száma (jiumorice) csekély, földje terméktelen, helyzete (belkereskedésileg) mostoha, institutioi javíthatlanul roszak volnának? vannak országok, mellyek e részben sokkal mostohábban, s még is nemzetgazdaságilag boldogabban állnak mint mi; hanem mert lefolytak az idő fővénymutatóján a visszahozhatatlan porozok, menyekben minmagunk erejére támaszkodva, a műipari erő kifejtéséhez az első lépéseket tennünk kellett volna. Most úgy állunk, hogy független vámrendszerünk politicailag illusio; ipar-kereskedőileg ipar-és tőzsgyilkolás leendne csak, mert „minden túlvitt és elhamarkodott védvám önmagát boszúlja meg a nemzet saját jólétének csökkentése által.“ És barmiul rendeznök is várnáinkat, a concurrentiát belfogyasztásinkra nézve sem állhatnók ki a szomszéd tartományok műkésztményivel, mellyek átellenében csak azért sem fogna használni tiltó vámrendszerünk, mert különben visszatolással élhetnének a szomszéd és távol nemzetek ellenünk, s mi majd odajutnánk, hogy saját termékeink fölöslegében mezítenül füljünk meg!?

De tekintsük a dolgot gyakorlati oldaláról, s tegyük fel — mert okosan fel is kell tennünk — hogy „termékeink állandó piacza Ausztria“ szinte nem fogja elhanyagolni német-olasz tartományai műiparát és kereskedését; miként állana független vámrendszerével Magyarország, ha Ausztria a) német-olasz tartományival saját vámrendszerével megmaradna; és miként ó) ha azokkal a német-vámszövetséghez csatlakoznék?

Az *első* esetben ne várjuk bár, hogy piaczaira viendő nyers terítfékinket egyelőre megadóztassa, vagy hogy azokról eltiltsa, mert hiszen azok egy részére, mint: gabnánkra, dohányunk-és marhánkra, leginkább pedig gyapjúnkra elkerülhetlenül szüksége lesz; különben mi“készítményei nem állandják ki belgyártványikkal a concurrentiát. — Illusio! Ausztria, kivé-
vén dohányunkat, minden egyéb termékinket nélkülözheti; sőt még a dohányra nézve is fog magán segíthetni, mint segíté már egyrészben Déli és Közé-
olaszország. Gabnát természetend, és veend a német-
vámegyesülettől is; marhája van, gyapjú-szükségei nagy részét pótolandja Poroszországból és saját ter-
mékeit statuskölségen néhány év alatt elkészülendő vaspályáin könnyen fogja áthordatni — egyik tarto-
mányából a másikba; mi azalatt műkészítményeit egy-
előre nem fogjuk nélkülözhetni: mert — föltéve, hogy pénzünk lesz, mire mégis valamivel később számolha-
tunk csak — a gyárak nem emelkednek egypár nap alatt, mi pedig daróczban talán igen, de meztelen csak még sem fognak jární akarni? de fel sem virá —
gozhatandnak gyáraink v mert belfogyasztásunkon kí-
vül, melly pedig utoljára gyárakat feltartani nem ké-
pes, piacztot csak keleten találánánk Es vájjon itt ma-
gunké lenne-é a vásár? líoránsem. Ott lesz ismét Ausztria, mellynek átmenti kereskedését saját rová-
sunkra, s még kölcsönös viszonoosság és méltányos-
ság tekintetéből is meg nem tilthatnók; s ha megtil-
tanék. ott van Triesztje, ott Velenczéje, mellyekFi-
uménkkel, ott lenne kétségkívül maholnap éjszaki vas-
útja, melly — gyorsaságra legalább — Dunánkkal egykcp mérközhetnének. Olt lesz Oroszország, melly

szerencsétlenségünkre Szulinát őrizi; olt még Nagy-britannia és Franciaország is, mellyekkel álmunkban igen, de valóságban soha sem fogunk versenyezhetni; mert ne képzeljük ám, hogy mi, s egyedül csak mi vagyunk azon boldog ország, hol minden termék olly dús, olly igen olcsó, hogy ezen szerfelett! olcsóságnál fogva gyárműveinket ‘sokkal’ jHiányosabban árulhatnék, mint akár Ausztria, akár Német-Orosz- és Franciaország vagy Nagybritannia? Mire gyáraink odajuthatandnak, hogy készítményeikkel világvásárra mehessenek, meg fog szünni nagy részben nálunk is ezen (több czikkekre nézve már ma is inkább képzelt, mint valój olcsóság. De illik meggondolnunk azt is, hogy az angol Keletindiában vette az anyagot, s miután honi gyáraiban feldolgozta, visszavitte készítményeit Keletindiába, s ott olcsóbban adta azokat, semmint az odavaló gyártók saját gyárműveiket adhatók; s ez által tönkre tévé Keletindia gyárait! Nem új t i a briteknél azon kereskedési tactika, melly szerint készek huzamosabban is veszteni, csakhogy piaczaikat megtarthassák. — Mind-ezekhez járul pedig azon reánk nézve igen is fontos körülmény, hogy Havasalföld és Oláhország szinte nem nézik zsebedugott kezekkel Nyugot haladását. Itt — ha *Thouvenelnek* hiszünk *), el van törölve a szolgaság; földbirtokra feljogosítva mindenki; újabb *törvényt ibtn* ki van már mondva, hogy „*a nevelés első szüksége a népnek, ahány alapja és biztositéka minden köz oktatásnak,*“ éhhez járul, hogy földje gazdag és termékeny, s alkalmas bármí növény

*) „La Uongric e la Vulachie. 1810.“

tenyésztésére szinte, mint Franciaországé; a rizs, tengeri, s egyéb gabona a legdúsabban diszlcncck; gyöngé borai Oroszországban, hova évenként nagy mennyiségben szállítja azokat, igen keresletnek, s ugyanott aszalt gyümölcse- és *dohányának* jó vásárra van; juhnyájai számosak, gyapja sok és szép, sat. Vájjon bírunk-’e mi több elemmel műipari erőnk kifejtésére, mint bír Oláhország? és nem lehet-e, észszerűn nem kell-e számolnunk concurrenliájára? Oláhországnak 1832-ben kiviteli értéke: 36,640,291, — bevitelepedig csak: 41,733,000 piaszterre ’ Imént, s midőn amaz 1836-ban 41,384,3 ’ 8 piaszterre emelkedett, bevitele nem többre mint 32,001,275. piaszterre számíttatott; mi úgy hiszem, elég világosan mutatja, hogy Oláhország nem szegényedik évről-évre mint mi, sőt inkább naponta gazdagodik, a mennyiben t. i. többet adhat el, mint mennyit venni kénytelen; s ha majd eszébe jutna, mint nekünk, Macedonia pamutját, saját gyapjút, sat. sat. felgyártani; s mind ez eszébe jutna szinte Havasalföldnek is, vájjon hová vinnők mi gyári ezikkeinket? ∴ És hozhatnék fel még adatokat Odessa és egyéb fekete tenger melléki kikötők tözs-mozgalmiból is, ha olvasómat számakkal fárasztani akarnám, mellyek mind odamutafnak, hogy keleten mi — hacsak nem is sejthető combinatiok nem adják elő magokat — sem nyers

*) 30. piaszter tesz körülbelül 4 for. 12 kr. pgöb.

**) Bírom t. i. Ausztria odessábani rö-tengerügyelőségének a kerületéhez tartozó kikötők (Odessa, Taganrog, Mariopel, Kertsch, Theodosia, Ismail, Berdiansk, Eupatoria) 1837/s-bani tözs- és hajókázasi mozgalmairól legrészletesebben kidolgozott jelentését.

termékinkkel, sem műkésztvényinkkel versenyt nem futhatandunk.

Ha pedig Ausztria német-olasz tartományival a német - vámszövetséghez csatlakoznék, termékeinket (még dohányunkat is) szabály szerint nélkülözhetné; saját műkésztményinkkel itthon — a mennyiben ti. véd-váinunk engedné — mint szinte keleten is egész néniictországéival együtt concurráhia; átmenő kereskedését szinte azokkal szaporítná, vagy Trieszt és Velencze által ölné meg keleti — mint láttuk — igen kétséges piacunkat.

így elzárva Nyugat-és Éjszakról, Kelet maradna csak és Dél; de ott — mint látók — kiszorulanánk, mielőtt odaférnénk, s így egyetlen egy csatornája volna csak fen külkereskedésünknek — Fiume, s általa az egész világ! Igen, nyitva lenne a világ minden kikötője, de mit vinnénk oda? Marhát, keveset; dohányt tan legtöbbet Olasz-; azt, és fát (leginkább dongákat) Franciaország számára; gyapjút és — annak idejében — gabnát Nagybritanniáéra; műkésztményinkkel pedig talán csak nem akarjuk a legképtelcnebb illusiokban ringatni magunkat! — MiAngliát illeti, az Istenért, ne álmodozunk arról, mint-ha független vámrendszerünk mellett piacát fánk, gabnánk és gyapjünk bevitelére nézve sükcrdúsabbai biztosíthatnék, mint ha akár Ausztriával, akáranómetbirodalommal állanánk vámszövetségben: mert gyári művei ellen — *Lint* főnebb idézett szavai szerint is — szinte védvámakra lenne szükségünk, s pedig azt hiszem, c várnak nem sokkal lehetnének mérsékeltebbek, mint a német-vámszövetségéi, mert különben elárasztana bennünket azokkal; cl, s pedig an-

nyira, hogy honi gyáraink még csak nem is mozdulhatnának, védvámaink mellett pedig mi is csak úgy válhatunk angol vásárt termékeinknek, ha *John Bull* másutt hasonló, vagy jobbat, ugyanazon, vagy még jutányost árért nem kapna Azonfölül tudjuk, mint vagyunk vele gabnánk- és fánkra nézve, mit, ha megszorul, gabnánkkal együtt most is megvesz, jóllehet műkészítményei behozatalán — mondhatnék — általános tiltó-rendszer fekszik; s azt csak nem tesszük fel *John Bull-ról*, hogy *egyedül* a mi kedvünkért gabnavám-törvényiben kivételt tegyen? ha pedig csakugyan megszüntetné scaláját, annak ismét Német-és részben Oroszország is szint olly, vagy talán még nagyobb hasznát veendi, mint vennük miLehetne tehát Fiuménk saját, független vámrendszerünk me llett kiviteli rakhelye dohányunk-fánk-gyapjunk-lisztünk- és (idővel talán) borainknak is, mellyek közül a két elsővel Olasz- és Franciaország; a harmadikkal Nagybiitannia, a két utolsóval pedig egyelőre Délamerika piaczaín találhatnánk némileg biztos vásárt; de műkészítményinkre nézve, elzártágunkban, én legalább, vásárt nem tudnék.

A felhozottakból, úgy hiszem, világos, hogy Magyarország jelen szellemi és anyagi körülményei közben egymaga saját védvám rendszere mellett iparát s kereskedését nemcsak ki nem fejthetné; de sőt természetét is hovatovább előlné; melly saját nyomadék — nélküli véleményem támogatására, legyen szabad idéznem a nálunk is általánosan méltányolt *Listnck* következő szavait: „Az értelmesség és műveltség alsóbb fokán álló, vagy földje terjedelmessége és termékenysége arányában néptelen nemzeteknek nemzet-

gazdasági nevelése legsükercsben az által segítetik elő, ha a legműveltebb, gazdag és szorgalmas nemzetekkel üz *szabad* kereskedést. Az illy nemzetnél minden olly czólbóli megszorítása a kereskedésnek, hogy az által annak műipara kifejtessék, időelőtti, s nemcsak az összes emberiségnek, de még magának azon nemzetnek haladására is káros befolyást gyakorolna. Csak akkor menthető a védvámak, ha a nemzetnek értelmi, political és gazdasági nevelése szabad kereskedés következtében annyira haladott, hogy idegen gyárművek bevitele, és saját termékei kellő eladhatásának hiánya által további haladásában fel tart óztatik és gátoltatik.“

Arról tehát, hogy mi magunk külön vámrendszert — *védőt*, vagy mi még ennél is károsabb leendne, *tiltót* — alkossunk, addig legalább, míg néhány ezer négszög-mérföldnyi, s több millió lakossal bíró gyarmatunk, hol majd egészen mi rendezhetjük a vámokot, nem lesz, csekély belátásom szerint, komolyan szó sem lehel. Miután azonban jelen elszegényítő állapotunkban további megmaradásunk — nem csak magunk, de az összes ausztriai monarchia érdekében is — soká szinte nem tarthat, az a kérdés: „*hoi'á'* és „*hogyan*¹¹ csatlakozzunk?

Két út kezd nyílani előttünk vámrendszerünk szabályozására: «.) azon sorompók lerontása által, melyek egyrésztől hazánk, másrésztől pedig az ausztriai örökös német-olasz tartományok közt léteznek; és ó.) az ausztriai örökös német-olasz tartományokkal együtt a német-vámszövetséghez csatlakozásunk által.

A csatlakozás eszméjénél ismét két szempontot kell figyelembe vennünk: nemzetiségünket, és iparunk

s kereskedésünk jövődjét. — Ez, a mondott két külön útoni lépésnél fogva, különböző eredményeket fog ugyan hozni hazánkra; a mennyire mégis mindkettő egymással szorosán összefügg, együttes átpillantás tárgya lehet. Amaz pedig, miután ránk nézve tökéletesen mindegy. osztrák-stájer, v. bajor bádeni német; és ismét, cseh-morva, vagy pozeni szláv-elemtől féltsük-e hazánkat és nemzetiségünket? szinte együtt s egyszerre tárgyalható.

Kik a német-vámszövetséghez csatlakozásban nemzetiségünket a hazánkba tódulandó idegen elemek által veszélyeztetni látják, nem gondolják meg, hogy a vámsorompóknak nálunk sem lesz szabad külföldi tőkés és gyárosak ellen emeltetniük; mert ha ezeket tőlünk kizárjuk, s a határunkon túllevő nemzetek műkészítményei behozatalának, s így a nyugati kereskedésnek tetemesb megszorítása által saját gyárainkat emelni akarjuk: akkor sok éveken át nemcsak tisztességes ruhakelménk, de még csak darócunk sem lesz elegendő meztelenségünk fedezésére; mert legnagyobb lelkesedésünk mellett is, mellyel honi készítményeink kizárólagos használatára magunkat elszánék, ne feledjük, hogy a puchói és gácsi posztógyár, a szatmári, palotai s még egypár gubakalló, koránsem lesz képes 15 millió ember számára kelméket készíteni? Egyébiránt, a lelkes *Franklin* sem monda azt az angol parlament alsóházi korlá — tinál, hogy angol, vagy bármi más nemzetbeli tőkészeket és gyárosokat távol tartanének hazája vámsorompói? Az angol gyártmányokat — és nem gyárosokat is — akará onnan kizáratni; mit azok, kiknek nevében az angol parlament megbizottságához szólt, szinte könnyebben tehettek, mint mi. — És olt, hol

List ismételve említett nemzetgazdasági rendszere megalapításában haladott; hol „a politica-oconomia feletti legjobb könyvet — az *életet* — olvashatá“, az éjszakamerikai Egyesült-statusok tartományiban, a dologhoz gyakorlatilag értő földművelő az által emeli iparát s lelke jövedelmeit, hogy „*kézműveseket és gyárnsakat von maya körébe*“. Mi tehát, kiknél a népességi hiány olly igen érezhető, kik külföldi tőkék és intelligentia nélkül mű-iparunk- és kereskedésünkben nem is igen mozdulhatunk, vájjon arról gondoskodjunk-c: mimódon tarthatjuk leginkább távol magunktól az idegeneket?... Nem, nem! ki ezt akarja, az nem akarja azt, hogy hazánk míipari és kereskedési tekintetben valaha felvirágozzék. Magyarországnak — akár csatlakozzék, akár ne — -készen kell lennie arra, hogy egy, s pedig jó ideig, külföldi gyárműveket a tehető legjntányosb vám mellett kaphasson; a külföldi gyárosokat és tőkéseket pedig, bárhonnan jöjjenek is azo'k, örömmel kell fogadnia. Hanem attól látszanak többen tartani, hogy megszüntetvén a Tisza forrásitól a Rajna partjáig, és Adriától egész a balti tengerig a vámkorlátok, sokkal több gyáros fogna hozzánk telepedni, mint ha magunkat még Ausztriától is elzárnék? Megvallom, e körülmény engem, ki hazámhoz! forró szeretőiben, S magyar nemzetiségérti buzgalomban magamat fölül-múltni soha senki által nem hagyom, miután gondosabban néztem a dolog lényegébe, legkevésbbe nyugtalanít; sőt azt hiszem, hogy eleinte sokkal több idegen tódulna hozzánk védvámaink, mint szabad közlekedésünk mellett: mert elzártságunk első éveiben kimondhatlanul nagy lenne nálunk a belfogyasztás, s így, ki csak különben szerét tehetné, s a köl-

tőzésre kedve volna, sietne hozzánk telepedni, hogy míg jó bel vására tartana, magát felpénzelhesse; miután pedig sokkal kevésb ösztönt fogna érezni a német-vámszövetséghez jelenen tartozó statusok lakossága hazája elhagyására s hozzánk költözésre, ha áruai előtt egész Ausztriával országunk is nyitva állna: a honunkba átültetendő idegen elemtől félelemnek azon arányban kell enyhülnie, mellyben szabad belvásárunk téré növekedik; e szerint tehát leginkább lesz veszélyeztetve nemzetiségünk saját független vámrendszerünk; kevésbbé Ausztria örökös német-olasz tartományival! egyesülésünk; legkevesbbé pedig a német-vámszövetséghez csatlakozásunk által. Véleményem szerint tehát nemzetiség tekintetében, midőn az idegen elem hazánkba! átszivárgását semmikép sem akadályoztathatjuk vámsorompók által, nem kell panaceát keresnünk elzárkózásunk, vagy belvásárunk megszorításában; hanem arról kell komolyan gondoskodnunk, hogy honunk népesedésével a magyar nemzetiség terjedése és szilárdulása is kívánatos, üdvös arányban, s mintegy karöltve haladjon, és ebben alkotmányos állásunknál fogva mindig hathatósan fogunk munkálkodhatni. Vámrendszerünk elrendezése ugyanis, kivált pedig olly tetemes változtatása, minőre most kilátás nyílik, a nélkül, hogy a nemzet hozzá szóljon, úgy hiszem, semmi esetre sem fogna megtörténhetni; s ha így, ám gondoskodjanak akkor a haza bölcsei arról, hogy az ország saját legszentebb érkei el ne hanyagoltassanak, hogy azok csorbulást ne szenvedjenek! „A német-vámszövetségi alapszerződésből nincsenek kirekesztve olly módosítások, mellyel; a nélkül, hogy az egésznek ártalmára

lennének, egyes szövetkező statusok sajátlagos törvényhozása, vagy helybeli érdekei tekintetében szükségeseznek ismertetnek“; *) és legszükségesebb lévén nálunk a magyar nemzetiség terjedése és szilár — dulása, szerezzünk ennek védet, ólaimat nevelésünkben, törvényeinkben, mellyeket alkotunk. Illy rendszabályok lehetnének például: a gyári s kereskedési könyveknek eleinte magyar-német, vagy magyar s minden egyéb idegen nyelveken! vitele; illyen, az üzérleti okleveleknek szinte magyar s egyéb idegen nyelveken! fogalmazása, sat; míg aztán bizonyos határidő elteltével, ben az országban mindezek törvényerejüleg egyedül magyar nyelven vitethetnének; illyen lehetne továbbá haj ókázásunkra nézve az, hogy a magyarpartvidéki kormányshék által magyar nyelven kiadandott nyílt-, vagy útlevéllal és szabadványnyal vitorlázó hajókon a nemzeti háromszín lobogjon; sat. És erős bennem a hit, hogy illy rendszabályok mellett nemzetiségünk, bármilly csatlakozás által is, nemcsak nem veszélyeztetnék, de sőt örvendeztetőleg erősödnék: mert azon külföldiek, kik honunkba jönének, nem szellemit — a mi nálók egyelőre talán homokszemnyit sem nyomna; — hanem anyagi — mai világban kétségkívil leghatalmasabb — érdekeik által kényszerítetténék nyelvünk megtanulására. Másrészről, csatlakozásunkkal kormányunknak újabb tanújelét adván a feis. ausztriai ház iránti hű ragaszkodásunknak, bizton remélhetnék, sőt igényelhetnék is, hogy szent ügyében nemzetiségünknek, mellynek szilárdulása közös anyagi érdekeink által a fels. trónt

*) *Nebenius*: „Der deutsche Zollverein, sein System und seine Zukunft.“ Carlsruhe, 1835. — 5. lap.

csak szilárdabbá lenné, kész legyen hajolni megadására mindazon kedvezéseknek, mellyek azt, s általa a nemzetet mind hon, mind kön illő polczra helyezzek!

Nemzetiségi szempontbul tehát a csatlakozási eszme veszélyt nem rejt magában; mert hatalmunkban lesz — s pedig inkább, mint most — az idegen elemeknek megmagyarosítása: következőleg attóli idegenkedésünk annál alaptalanabb, mennél kétségtelegebb az, hogy a legszabadabb közlekedésnél is vannak példák, mellyek tanúsítják, miként képesek annak daczára is a különnyelvű lakosok saját nemzeli ségöket és szokásaikat századokon át fentartani. Ott van Soprony megye; 54 $\frac{1}{2}$ négyszeg mérföldnyi területén három külön ajkú lakosival: hetenként legalább is kétszer, számosan gyűl össze Soprony vásárain a rábaközi magyar a kismartonvidéki svábba], s a nagybaromtáji horvátal; és elnémetesedett-e, avagy e)horvátosodott-e azért rábaköz? Es higyük el, Horvátország városait sem németesíté el csupán a szomszéd német tartományokkal szabad kereskedés, melly egyébiránt törvények által, nyelvre nézve, akadályt ott soha sem talált; hanem legnagyobb része volt abban eleinte ugyan a határőri ezredek ügyei német nyelveni vitelének; később II. József rondsabályinak, mellyek a Dráván túl — tudtomra legalább — visszahatást nem szültek; és végül a szávántuli részek hosszabb éveken át német kormányzási rendszerének. — Alsárcziát sem a kereskedési viszonyok, hanem igen a franczia törvénykönyvek és kormányzási rendszabályok tevék és teszik közvetlenül francziával — Ellenben, miért, nem németesedik el Trieszt? miért nem az egész adriai osztrák-partvidék, és mi-

ért nem jelesen Lombardia és Velence, mellyek pedig Ausztria német örökös tartományival egészen szabad kereskedési közlekedésben állanak? Bizonyosan nem azért, mintha Dalmatia tán Boszniára; a trieszti kormányzék kerülete Karinthia- és Karniolíára; a lombard- és velencei királyságok pedig a *Pón* túl fekvő olasz tartományokra támaszkodnának? mert, mint látók, Alsáncziát nem óllá meg a Rajnán inneni hatalmas rokon nemzetiség attól, hogy francziává ne legyen; hanem megolta különösen az, hogy a felhívott olasz örökös tartományokban a törvénykezési, és jelesen a kereskedői nyelv — *olasz* maradt, melly mellett kedves vendégek gyanánt ott állnak szinte — s úgy hiszem, nálunk is bátran állhatnak — a német, francia, angol, sat. művelt nyugatéjszaki nyelvek is; de ezek, valamint elsőséget magoknak nem követelnek: úgy azt mindeddig nem is víhattak ki. — Hatalmasabb védszer van tehát alkormányos, különösen pedig helyhatósági megbecsülhetetlen szerkezetünk által kezünkben, semhogy férfias, szilárd akarat és buzgóság mellett a német-vámszövetség-hezi csatlakozástól nemzetiségi szempontúul rettegünk lehetne, vagy éppen rettegnünk kellene!

Áttérve a nemzetgazdasági szempontra, miután megmutattam — vagy legalább megmutatni iparkodtam — hogy saját, független vámrendszerünk mellett iparunk s kereskedésünk, s így nemzeti jólétünk nemcsak nem gyarapulhatna, de sőt hazánk közjólétére káros következményeket szülnendne; azon kérdés megfejtése van hátra: vájjon inkább gyarapodnék-e az, ha Magyarország csupán Ausztriával képezne külön vámszövetséget? avagy inkább — e, ha

Ausztria német-olasz örökös tartományival együtt a német-vámegyesülethez csatlakoznék?

A műipar egyik keze az egyénileg képzelt status-testnek, mellynek másikát a földművelés képezi. Csak úgy számíthat bármely ország is tartós jólétre, ha e két kéz munka-ereje kellő súlyarányban áll egymáshoz. Mindkettőt a kereskedés hozza öszhangzatba; mindkettőt kereskedés ösztönzi, edzi erőre, munkásságra. Azonban minden nemzetnél előbb kell kifejtetni a természetnek, semmint a műipar hatalmasabb díszletre juthatna. Ez magában a dolog természetében fekszik; mert minden nemzet először is legmúlhatlanabb szükségeit kénytelen fedezni, s ezt főleg a természet által eszközölheti; a munka és tőkéek pedig természeteknél fogva legelőbb oda sietnek, hol kevesbbé veszélyeztetvék, hol bizonyosb haszon mutatkozik — a földművelésre; és csak ha ez egyszer annyira ki van képezve, hogy a tőke és munka nagy részére nézve már nem nyújthat olly biztos és nagy nyereséget, mint a műipari vállalatok: akkor önként vonul mindkettejük ezek felé; s midőn ez történik, akkor kezd a műipari ágak különféle nemeinek alapja szilárdul és tartósan megvetetni. Miért is a földművelési állapotból a műiparbai átmenetkor vigyázni kell a nemzetnek arra, hogy műiparát emelni akarván, azt úgy eszközölje, hogy az által a status-test mindkét kezét ne lankaszsa, ne ölje el! Hazánk, mérsékelt éghajlat alatti fekvésénél fogva, kétség kívül képes mind a természetben, mind a műiparban a lehelő leghasznosabban fáradozni; political fekvése azonban olyan, hogy a kereskedés, a status-testnek említett két karjába csak úgy önt-

het tartós életerőt, ha olly országokkal egyesülend, mellyek által mind termékei, mind leendő műkésztményeinek eladására a legállandóbb, legjövödelmezőbb vásárokat biztosíthatja.

A belkereskedés mindenek előtt az, melly mind a természetnek, mind a műkésztményeknek életet, díszletet és felvirágzást szerezheth. Minél terjedtebb s minél népesebb a belpiacz — vagyis a belfogyasztás — annál biztosabb, tetemesebb az egyes természetk és műiparosok haszna, mellyből aztán a nemzet-test közjóléte származik. Ha tehát e kétségbevonhatlan nemzetgazdasági tételt, mellyre nézve a különböző véleményű oeconomisták is egyetértének, hazánkra akarnék alkalmazni: minden további tétovázás nélkül elmondhatnék, hogy a német-vámszövetséghez csatlakozással vidorabb természet, életcrösb műipar, s következőleg tartósban virágzó kereskedés fejlhethék ki hazánkban: mint ha vámrendszerünkre nézve a német-vámegyesülethez nem csatlakozandó, hanem olasz-német tartományival külön vámrendszert alkotandó Ausztriával egyesítjük magunkat; mert amott maholnap majdnem kétszerte olly nagy népességű belvásárra számolhatnánk, mint Ausztriában. — De bármilly csatlakozásnak lássék is e tétel jövendő nemzetgazdasági haladásunk tekintetében: illik meggondolnunk egyszersmind azt, hogy csak úgy volna az ránk 'föltétlenül' alkalmazható, ha műiparunk és kereskedésünk, sőt még földművelésünk elemei is nem különböznének olly végtelenül a német-vámegyesületet jelenen alkotó tartományokéitól; miután azonban tagadhatlan, hogy a mondott elemekre nézve olly szörnyű messze állunk az említett tartományok

tökélyétől, hogy mi azok mellett status-testünk második karját — a műipart — minden esetre csak lassabban juttathatnák életerőre, virágzásra; ennek tekintetéből ajánlatosbnak, sőt tanácsosbnak látszik a német-vámszövetséghez — nem csatlakoznunk. A kik tehát e szempontot kiválólag méltányolják, önként jönnek azon gondolatra, hogy a mennyiben műiparunk és kereskedésünk emelésére saját erőnkől épen nem tehetnénk üdvsükeres lépéseket, s így csatlakoznunk minden esetre szükséges; igyekeznünk kell, hogy vámrendszerben Ausztria német-olasz tartományival — és csak ezekkel — minélelőbb egyesülhessünk.

Kénytelen vagyok megvallani', miszerint azok, kik Ausztria német-olasz tartományival! egyesületünket óhajtják, Fonebb említett elemeink különbözősét alig ha túl nem méltányolják. Mert igaz, így állana a dolog, és fölöslegessé lenne minden további e tárgy körüli vizsgálódás, ha a csatlakozás által csak és egyedül műiparunk gyors emelkedésére akarnánk figyelemmel lenni. Azonban én, a műipar emelkedésének szinte hő barátja, nem tudom annak felvirágzását és tartóságát ránk nézve másként képzelni, mint ha a bel- és külkereskedési conjuncturák is fontolóra vétetvén, azok összevetéséből vonjuk le a kétes jövő lehetséges következéseit. Mert mit használna, ha gyárak állítatván nálunk, azok addig munkálkodhatnának csak bizonyos haszonnal, míg készítményeik a belfogyasztás szükségait teljesen fedeznék, s ösztönük azon túl nem terjedvén, nem sokára lankadni, és majd enyészni volnának kénytelenek? mert ismételve kimondom aifclőli meggyőződésemet is, hogy egyedüli belfogyasztás gyárakat fentartani elvégre képes

még sem leend. És azt sem szabad felednünk, hogy hazánk teendője még igen soká az lesz, mi minden még nem-műiparos országoké lenni szokott: iparkodnia kell t. i., hogy mielőtt műiparos országgá válhatnék, földművelését kiképezze, sokszorított, nemcsibített termékekkel a hiányzó műkészítményeket kicserélhesse, e végett pedig a lehető legnagyobb szabad bel- és külvásárt magának megszerezze; s csak ha egyszer szellemi és anyagi tekintetben annyira haladott, hogy önerejére támaszkodhatik — csak akkor fog bizonyos sikerrel saját műiparának emelése végett más nagyobb tőkélyü gyár- és műiparos országoktól visszavonulhatni, és fejlődező saját műiparát védvámrendszere által virágozóvá, tartóssá tehetni. Mint főnebb is láttuk, még az új iskola sem tagadhatja azt, hogy olly nemzetek, mellyek political helyzetük-, nyelvük- s külstatusokhozi viszonyaikra nézve hozzánk hasonlónak, csak úgy változtathatják hazájokat idővel önerejü, független műiparos országgá, hanem korlátlan internationalis kereskedési rendszerben keresnek ugyan hathatós, általános gyógy-szert; hanem műveltebb, hatalroasb népekkel szövetekezve, tág és népes belvásár biztosítása által iparkodnak emelni természetüket, és megkezdeni műiparukat.

Hanem azt mondhatná tán valaki: „hiszen van most is terjedelmes belvásárunk, s még sem emelkedhetik földművelésünk, még sem mozdulhat műiparunk“. Igen; de szabad belvásárul most szoroson csak honunkat s a társ-országokat vehetjük; ezeken tói vásárunk állása épen nem normális. Egymaga Ausztria, a magyar termékeknek, mint többen hiszik, állandó

piacza, német-olasz örökös tartományival koránsem szabad vásár ránk nézve. Egészen más az internationalis kereskedés, mint az, melyet mi az említett örökös tartományokkal üzünk; olly vásár t. i. mellyre mi csekély — de még is csak — vám mellett vihetünk nyers termékeket, s csak nagyobb, annál fogva lankasztó vám mellett műkészítményeket; és mellyről gyárczikkeket olly csekély vámok mellett, s pedig úgy szólván kizárólag — herdálunk, az nem szabad vásár; s erről a terjedtebb, népesebb belvásár jövő hasznaira nézve nem vonhatunk kedvezőtlen következményeket. S vájjon, ha lehullnának hazánk s az ausztriai birodalom olasz-német tartományi közt létező vámsorompók, ez által természetünk és műiparunk, mind a mellett is, hogy nálunk ez utóbbi olly szörnyű alacsony fokon áll, nem fogna-e szintúgy gyarapodni, mint gyarapul az Cseh- vagy Olaszországban? — Bizonyosan fogna, s pedig nem más okból, hanem mert szabad belvásárunk terjedne; és ha a honunk nemzetgazdasági érdekével ellenkező vámrendszerben találhatók is egyik, közvetlen kulcsát az említett tartományok műipari, s ez állal földművelési és kereskedési fölvergődésöknek; nem szenved kétséget, hogy azt közvetve s leginkább, a 15 milliónyi, az említett tartományokra nézve majdnem egészen kizárólagos magyar vásár eszközöltc. Ennél fogva tehát, ha talán lassabban, de biztosabban és tartósabban fogna gyarapodni nemzetgazdaságunk, ha a mi szabad belvásárunk is Ausztria és a német-vámszövetség alkotó tartományok lakosságával szaporodnék: mert nem csupán termékeink, de még némelly — jóllehet igen csekélyszerű — műkészítményink is concurrálhatnának a nagy és népes vásár áruival.

Egyébiránt soha sem szabad szem clől veszte-
nünk azt, mit már főnebb is megjegyeztem, hogy még
mindig kétséges: vájjon köz gazdagságot, s így a-
nyagi jólétet, vagy inkább csak hatalmat szül-c a
statusoknak műiparbani haladásuk?' — Nagybritan-
nia majdnem a képzelhetésig tökélyesítette műiparát;
és mi csodáljuk hatalmát: de a legújabb idők mu-
tatják, hogy gazdagsága nem épen olly igen irigylen-
dő, mint egyelőre tán látszanék; mert míg hatal-
mát közel s messze tengerek érzik: addig kormá-
nya több évek milliónyi kiadása fedeztetésére csak
most keres új módokat; s míg a nemzet százezrei
kincsekre kincseket halmoznak — addig a műkésztési
s közlekedési tökély mellett is nyomorral küzdenek
a milliók! És e nyomornak a gabnavám nem egye-
düli oka. Reánk szinte, mint minden más nemzetek-
re nézve tanulságosan fejtegették c kérdés az idei
parliament alsóházi illésiben; s én részemről meg-
győződést szereztem magamnak aifelől, hogy egy-
oldalú felfogása és kizárólagos szem-elött-tartása a
műipar emelésének és felvirágzatának, nem pana-
ceája a valódi nemzeti jólétnek. Számtalan érdekek
szövetkeznek ez eszmével, mellyek annak megteste-
sítésében szinte ügyelembc veendő; különösen pe-
dig csalatkoznának azok, kik az alsóbb néposztály
minden baja megszüntetésére sükeres 'vitae clixir't
vélnének abban feltalálni; mert ha *Cobden* és *Fer-
rand* (angol alsóházi tagok) viszonos szemrehányá-
sba emlékezünk, átlátandjuk, miként át kezdi látni a
brit dolgozó néposztály is, hogy midőn a honaboli
gyár-birtokosak épen semmivel sem önzéstelenebbek,
mint minőkul a földbirtokosokat feltüntetni szeretik:

egyedül ő — a dolgozó néposztály — az, mely mindkettő határt nem ismerő haszonvágyának súlyát leginkább erezi.

Azok által, miket legitt említek, koránsem akarám mondani: ‘kerüljük a mű-,’ s különösen a gyár-ipart’; nem! Azon ‘sophisticus ürügy, mintha földművelő országnak óvakodnia kellene a gyáraktól és kereskedéstől’, úgy hiszem, csak mosolyra adna okot értelmesebb honiáim előtt; csak némi figyelmeztetésül kívántam azokat érinteni: nehogy vámrendszer-ről gondolkozván, azt kizárólag műipar-emelési szempontból tekintsük; hanem fontolóra vegyük egyszerűsmind földművelésünk és kereskedésünk jelen és jövő — sejlhetőleges — állását s további kifejlését is; mert csak úgy várhatunk tartós üdvöt műipariunk felvirágzásából, ha és mennél inkább iparkodandunk az első lökésnél, melyet annak adni szándékozunk, azzal a nemzetgazdagság egyéb tényezőinek erejét s hatását is öszhangzalba hozni. —

Részletes fejtegetésébe bocsátkozni vámrendszeri csatlakozásunk leendő eredményinek — kívált nálunk, hol a kereskedési adatok vagy egészen hiányzanak, vagy legalább igen hiányosan jegyezvék fel — majdnem teljes lehetetlen. De, ha bírnánk is illyekkel, azok csak a lehetőségek nagyobb, vagy csekélyebb alaposságára nézve lehetnének némi szolgálatot; mert itt valóban minden, mit mondhatunk, minden, mit következtethetünk — ‘csak hypothesis’. Azon egy tisztán áll előttem, hogy Ausztriát azon ok, mintha német-vámszövetséghezi csatlakozása kárára fogna válni német-olasz tartományai műiparának, csak annyira, sőt sokkal kevésbé tartóztathatja visz-

sza az ahhozi csatlakozástól: mint mennyire rettenthetne ugyanazon ok vissza minket magyarokat attól, hogy a külön vámrendszert alkotandó Ausztriához óhajtsuk kapcsoltatni hazánkat; mert, úgy hiszem, sokkal közelebb áll Ausztria említett örökös tartományinak műipari élete s tökélye a német-vámszövetséget képező országok műkészítményi élete- s tökélyéhez: mint áll a mi műiparunk Ausztriáéhoz? :) Csak önmystificatio volna tehát: nekünk saját műiparunk tekintetéből azt tanácsolni, hogy csak és egyedül Ausztria német-olasz tartományival egyesüljünk: e tartományokat pedig arra inteni, hogy szinte műiparuk tekintetéből, a német-vámszövetséghez ne csatlakozzanak? *Nebenits*, e tárgy iránt is másként vélekedett. „A britek versenyzése ellen — mond ő az érintett helyen — jobban védetve, az ausztriai gyapjú- és gyapotkelmék s egyéb különnemű műiparágak, az egyesületi vásáron sokkal több vevőt remélhetnének készítményeiknek, mint ekkorig, s nyereségöket, melly máskor idegen eladóknak jutott, az egyesület iparszorgalmával osztanak meg“. És miután Magyarország önálló vámrendszere mellett nem igen boldogulhatna; azon esetre, ha Ausztria csakugyan csatlakozni fogna, nem volna — véleményem szerint — alapos okunk e csatlakozástól idegenkedni; mert;

*) „A vámszövetségi tartományoknál — mond *Nebenius* a német-vámszövetség rendszere- és jövőjéről irt munkájában — kézmű- és gyáriparra nézve, az ausztriai örökös tartományok általában véve *alig*; Cseh- és Morvaország pedig, s az ausztriai Főhercegség *bizonyosan* nem állanak kedvezőlembhül.*⁴ — Lap. 288.

I. Nemzetisedés tekintetében — mint már főnebb kifejtéin — ép' annyira, vagy még kevésbbé kell tartanunk e csatlakozástól, mint ha Ausztria német-olasz örökös tartományival fognánk egyesülni.

II. Belvásárunk egyelőre körülbelül 23 milliónyi népességgel szaporodnék. Itt termékeink öt főbb nemével jutalmasan fognánk concurrálhatni. Gyapjúnk, marhánk, gabnánk és borunk, kivált pedig dohányunk — miről csatlakozás esetében főleg kellene gondoskodnunk — e tömérdek szabad piacon bizonyosan nem megvetendő szerepet fognának játszani; s egyesülésünk által fölöslegünk előtt — ha maradna — távolabb tartományok piacjai is csak úgy lennének zárva, csak úgy, vagy még inkább nyitva, mint ha egyedül Ausztriával egyesülnénk.

III. Műiparunk emelkedésére e csatlakozás talán lassabban, de annál biztosabban és maradandóbban fogna hatni; mert ha felteszszük is — mit jóformán fel is kell tennünk — hogy a szárazon és vizen gyorsilandott szabad közlekedés egyelőre kevesebb tőkéseket fogna tán honunkba édesgetni: alaposan állíthatni másrésről azt, hogy a nyereség-vágy lassanként szinte többeket ösztönözne a hozzánk költözésre, s tőkéiknek bel-műiparágakbai ruházására; mert itteni készítményeikkel minden esetre könnyebben ki fognák állhatni a bel-versenyt, mint akár a noriinbergai, akár a prágai műkészítő; miután nálunk, ha épen a napszámnak — sőt nagy részben legalább az anyagnak is — olcsóbságát nem számítónok is: mindig fenmarad még azon körülmény, hogy a nyers anyag helyben lévén, annak felgyártás vagy egyébként! feldolgozás végetti kivitelére, s majd ismét visz-

szaszállítására a szükséges fuvar, tőzsérdíj, biztosítási százbór, sat. megkiméltethetik. — Végül

IV. Mert a csatlakozás által átmeneti kereskedésünk és kül-vásárink is tetemesen szaporodnának, tengeri kereskedésünk pedig még inkább biztosíttatnék: miután ennek bátorságáért nem csupán Ausztria

— mely jóformán még igen hosszú időre inkább csak continentalis hatalom fogna maradni — hanem a szövetezett statusok összes tengerhad-ereje is hatalmasan fogna kezeskedni.

Ezen okok mindegyike — legalább előttem — olly világosan, olly kétségbe-vonhatlanul áll, hogy e tekintetben minden további védvezés fölöslegesnek tetszhetnék. Mind a mellett is a másodikra nézve jónak vélem az abbani állításokat kissé bővebben kifejteni.

Kik föltétlenül hiszik azt, hogy termékeink állandó piacza '*csupáit* Ausztria, igen szűk térre szorítják jelen külvásárunkat; s úgy látszik, nem gondolják meg, miszerint annak, hogy termékeink számára távolabb tartományokban eddig is jelentőse — gesb piacztot nem lelénk, koránsem azon tartományok, hanem — a mennyiben t. i. közlekedési módokról áltatólagos adó-mentességünkben nem gondoskodtunk — minmagunk; részint — s pedig igen nagy részben — mai vámrendszerünk is oka. Termeszünk csak jót és sokat; eszközöljük, hogy a lajta-melléki sorompók lehulljanak, s legyünk rajta, hogy Fiumével biztos és gyors közlekedésünk létre jöjjön, s hogy a magyarpartvidéki hajókázásnak terhei csak némileg is enyhüljenek, és meg fogjuk látni, hogy piacztot dohányunk-, lisztünk-, kenderünk-,

fánk- borunk- és gyapjúnknak még másutt is, s tán
 állandóul találunk? *) Nem kell — s ezt ismételve

*) Nem lesz talán érdektelen ide igtatni néhány jegyzéket, mc) yek
 kitüntessék ama tetemes különbséget, mely szállítási költsé-
 gek tekintetében Pestről Hamburgon át Londonig; — és
 ismét Pestről Fiúmén keresztül ugyanaddig, jelesen pedig a
 gyapjúra nézve tapasztalható. — E jegyzékeket fiumei s
 pesti hitelt érdemlő nagykereskedők szívességéből bírom,

A szállítási költségek egy — bécsi mértékű — mázsa
 gyapjút véve fel mindenütt, következőleg állanak:

I. a) Pestről Hamburgig, egyedül a vitlbér:

K. H. közép számítása szer nt -	8 ft. 48 kr. p.
K... pesti n.kereskedőe szerint	9,, 30 —
G...é szerint -	8,, 74,8 —

IQ Hamburgból Londong:

K. H. szerint - - - -	3 ft. kr. p.
K.. pesti n.ker. szerint -	4,, 2 —
G... szerint - - - -	2,, 30 —

Mindezek egyedül a 'vitlbért' illetik, s több, magokban
 ugyan aprólékosaknak tetsző, de tetemesb szállításnál szinte
 sokra menő költségek, minők például: alkuszdij, átrakodásig
 zsákigazítási, biztosítási (tengelyen és vizen), vain, eladási,
 raktári, terhési, sat. külön számítandók; ezek betudásával
 pedig kerül egy mázsa gyapjú Pestről Londonba szállítva:

c) K. H. közép számítása szerint	22 ft.	30 kr.	p.
K.. pesti n keres, szerint -	36,, —	„	„
G., számításait még nem tudhatám meg; de a főnebbiekhez képest te- hetjük legalább is -	-	20,, —	„

II, Ellenben:

a) Pesttől Károlyvárosig tengelyen (20

nap alatt) - - - - 2,, „

[vizen, 30 nap alatt - - - ~?> *** >>]

b) Károlyvárosbul Fiumoig - * » ® >>

c) Fiúméből Londonig - ~ ' » *θ >>

s így Pesttől Londonig - 4 ft. 18 kr. p.
 és minden főnebb érintett, u m alkuszi, átrakodás!, raktári,
 eladási, terhési és árboczdiji sat. költségekkel együtt egy
 mázsa gyapjú szállítása 4 ft. 30 kr., s legfőlebb: 5 p. ftra
 számíttatik. Minélfogva a különbség a két (hamburgi t. i. és
 fiumei) szállításra nézve K. H. számítása szerint: 17 ft. 30.
 — K-é ezert pedig: 31 ft. — végül G-ó szerint: 15 p. fto
 teszen. — A haszon, mely a szállítás olcsóbságából e
 kereskedési csikkünk kivitelére, s így a magyarországi ter-

Kérem figyelembe vélni — nem kell jelen helyzetünk-
tünkből okoskodnunk jövőkre, midőn Ausztria többi

illesztőkre is háramlanék, oly szembetűnő, 1102J' csak óhaj-
tanunk kell: vajha minclclbb Fiuménck vitethetnének gyam-
jaink! — Egyébiránt nem kell felednünk, hogy kereskedők-
nél az üzérlet második leghatalmasb tényezője az — idő!
s hogy az olcsóbság tekintete, a késedelem bizonyossága
mellett fölőtte csökken: minélfogva Fiumén át csak úgy re-
mélhetnek a gyapjú-szállítást üzhetni, ha odáig a szállítás
gyorsítlanck, Fiume és London közt pedig gőzhajózás léte-
sülne. Télen át azonban, kivált míg a németországi vaspá-
lyák el nem készülének, nem volna háladatlnn vállalat a Hu-
niéi szállítást megkísérteni, de csak azon gyap ára nézve,
melly őszszel odaszáHitlanck. Megjegyzem egyszersmind,
hogy gyapjuvásárunk Nagybritanniában hacsak a szállítási
költségek lehető enyhítéséről nem gondoskodunk — mahol-
nap gonoszul fog állani; mert közel vagyunk ahhoz, hogy
finomabb gyapjunk a porosz-sziléziai, a közép minőségű ped-
díg a van-diemenslandi hason áruezikk által az angol vásár-
ról kiszorítassék.

Másik nevzetesb áruezikkünk — a búza — > összevetve
az odesszai szállítmány nyal (I $\frac{1}{2}$:i p- merőt számítva egy ve-
lenczi mérőre = stajo vencto), következőleg all:

a)	Odesszában (az oltani raktárakban,	t. i. tehát az odáig	
	való vitel- s Cayéb költségek	betudásával) egy	veien,
	mérő - - - - -	2-4 ft — k. p.	
	Odesszából Livornoig hajóbér -	1 „ — „	
	Odesszából egyenesen Londonig hajóbér	2, — „	
b)	Temesváron egy p. mérő 1 ft,	40 - 2 „	48 „
	Temesvártól Sziszekig szállítási költség	— „	25 „
	Sziszektől Károlyvárosig -	- „ 1),	
	Jiárolyvárostól Fiuméig	- „ 50 „	
	Utvám a Ludoviceán	- „ 10 „	
	Ilarminezad fejében	- „ I „	

s így Temesvártól Fiuméig összesen 1 ft. 35

| Fiuméből Livornoig - - - - - „ — > '40 „ |

Fiuméből Londonig - - - - - I „ — „

Tehát, nem számítva a búza változékonny árát az odes-
szai, vagy honi piacokon, hanem egyedül a szállítási köll-
ségeket tekintve, látható, hogy ha búzánkat olcsóbban vol-
nánk képesek Fiumébe szállítani: az, az odesszaival még ak-
kor is kiállhatná a versenyt, ha ben a hazában kissé ma-
gas li áron kelne tán, mint Odesszában; mert a fiuméböli szál-
lítás Londonig csak fél-annyiba kerül, mintha Odesszából

örökös tartományival vámrendszerünkre nézve hasonló kedvezésekben részesülhetnénk; mert hogy jelenleg a német-vámszö vétséggel, vagy távolabb tartományokkal nem üzünk jelentőseges kereskedést, oka főleg az, hogy most Ausztrián keresztül csak azon fölőleg megy ki leginkább, mely annak szükségei fedezésén túl fenmarad. Ez egészen máskép fogna állani, ha a tömérdek piaczon a rajnamcllékinck ép' «Ily könnyű lenne vására, mint a cseh- vagy morvának. Mind c mellett *tier kér* jegyzékéből is kitűnik, hogy három fő termékünkől, majdnem hasonlóé azon mennyiségnek, mely tőlünk évenként Ausztriába vitetik, onnan ismét külföldre, s legnagyobb részben déli Németország felé szállítatik. Így ment például tőlünk 1838-ban Ausztriába: 27,683.143 p. ft. értékű gyapjú, s onnan külföldre: 16,487.212 p. forintnyi szállítatott; földtermékekben (ölünk ugyanoda: 10,897.832 p. ft. értékű; s onnan külföldre: 5,566.160 p. ftnyi; marha tőlünk Ausztriába:

*) Ha felvesszük, Iliként egy itteni nagykereskedő számításai szerint fel is vehetjük, hogy Magyarország évenként legalábbis 100 150 ezer mázsa gyapjút adott csak magának Angliának, mázsáját közép számítás-sal 70 p. itta teszszük, e szállítmány, mely 10½ millió fíot tenne, egymaga leinti, nz itt idézett ősziet két. harmadát.

szállítás ugyanaddig. A főnebbi számítások szerint angli. íbaiti gabna-vásárunk, az odessaival következő arányban áll. egy vei. mérő boza, Odesszából vive, Londonban: 1 ft. p. illetőleg 6 ft p.; ellenben egy pozsonyi mérő (mely mint látuk, $\frac{1}{3}$ -dal kisebb a velenzeinél) Temesvárról szállítva, Londonban: 4 ft. 15, s illetőleg: 5 ft. 23 kr., mely árkülönbséget még a szállításnak Bánáttól Fiumeig való bizonytalanságit is nehezíti. Látható ezen adatokból, hogy az érintett cikkelyekre nézve, nem csupán, sőt nem is annyira idén vámrendszerünk, mint inkább közlekedési móljaink hiánya

6,593.054 pengő ft.; Ausztriából kül tartományokba: 3,753.500 p. ft. hajtattott. így tehát Ausztria veszi ugyan tőlünk; de egy, s pedig tetemes részét a hasonmíi áruknak ismét külpiacokra juttatja; melly piacok közöl némellyekkel, ha vele együtt a német-vámszövetséghez csatlakoznánk, egészen szabad közlekedésben állanánk. Borainkkal a vámszövetség éjszaki tartományiban nem sokad-magunkkal; dohányunkkal pedig — kivált kissé gondosabb tenyésztés mellett — az egész vámszövetségben majdnem egyedül állanánk a vásáron. És ha ezekhez odagondoljuk még a termésnek sokszor megtörténhető mostohaságát, vajjon nem számíthat-e gabnánk is jó vásárra e tömérdek piacon? s ha magunkat, s velünk éjszakkelczi szomszédinkat érne a szűk termés, nem számíthatnánk-e viszont jutányosb árra a piacon, mellyct magunkénak fognánk nevezhetni?

De hallom ismét, mint vetik ellenem, hogy o csatlakozással más-országokat, különösen pedig Nagybritanniát gyapjú- és gabna-piacunkról eltávolítjuk.

— Nem, nem! *John Bull* mint eddig, úgy ezután is, és mindörökre csak úgy, és addig marad vásárlónk, míg másutt és közelebb hasonmíi árut szinlolly, vagy jutányosb áron nem kap; sőt — mint már főnebb is megjegyzém — még kedvezőbbek lesznek a német-vámszövetséggel Nagybritannia átellenébcn vám-

okozza azt, hogy külföldi vásárokon nem versenyezhetünk. — Gabnánkra nézve pedig még szükséges tudnunk, hogy liszté téve az országban vagy csak Fiumében is — meg (elemes! haszonnal üzhethénk kereskedést külföldre, hol a vám úgyszólván semmi akadály. Sztáray Albert gróf ez ügyben szózata 1836-ban. fájdalom, mint sok másoké is, maradandó nyoifl púikul hangzott el!

rovalink, mini most, midőn alig van ez országnak műkészítménye, mellyel kereskedésiig hozzánk behoznia szabad volna; s így nemcsak el nem zárnák azt csatlakozásunk által magunktól: hanem inkább alaposan várhatnók, hogy midőn a vámrovatok áruit tőlünk ki nem tiltnák, még többet fogna venni, mint vett ekkorig, midőn cserére épen nem, vagy csak csempészeknél számíthatott, s többnyire csak készpénzzel fizethetett. Ugyanez áll minden más nemzetekhez! tőzviszonyinkra nézve is, miután a német-vámszövetség vámjegyzéke nem *tiltó*., hanem mérsékelte *kódrendszerre* van alapítva; mit Ausztria, |hahogy külön vámegyesületet akarna létesíteni, szem elől veszteni szinte nem fogna.

A mennyiben tehát a német-vámszövetséghez csatlakozással más nemzetekkel! kereskedésünk csorbulást teljességgel nem szenvedne, belvásárunk pedig tetemesen terjedne; miután nemzetiségi tekintetben egyelőre még kedvezőbben állanánk, mint Ausztriával; s miután műiparunk lassabban tán, de annál biztosan, annál tartósban fogna emelkedetni, úgy hiszem, hogy nemzetünknek, midőn arról komolyan szó lecdnc, épen nem volna oka a csatlakozástól idegenkednie.

Egyébiránt itt minden csak attól függ: 'fog-o Ausztria német-olasz örökös tartományival csatlakozni akarni, vagy sem?' — Fontos kérdés, és olyan, mellyel Ausztria bölcs kormánya legkevésbbé fog elhamarkodni. Ha fog, akkor nekünk nem marad egyéb választásunk: mint vagy külön független vámrendszert alkotnunk; vagy vele együtt a német-vámszövelscghcz csatlakoznunk, s ezt annyival

is inkább lehetnek, mert nem hihető, hogy Ausztria honunk érdekét, mely szinte övé is, kül tartományok érdekünk feláldozni kész lehessen! — Legyek rózsa, de hiszem, hogy ha magunk maradnánk, míiiparunk- s kereskedésünknek mai pangásábuli kiemelésével s felvirágoztatásával még béke idejében sem sokra mehetnénk, hát háború alkalmával, magunk erejéből, vájjon mit csinálnánk? ha például a szulainai torkolat, s még inkább Fiuménk elzáratnék: hová vinnők akkor termékinket, hová műkészítményinket? ----- Ha tehát Ausztria csatlakoznék, mi is vele együtt, habár némi áldozattal — csak hogy ne soha nemzetiségünk rovására — csatlakoznánk; ha nem egyesülne, akkor iparkodjunk úgy intézni dolgainkat, hogy vele minélelőbb — mind political, mind nemzetgazdasági érdekeink lehető legnagyobb előmozdításával — egyesülhessünk. Sem egyik, sem másik nem történhetik meg addig, míg adórendszerünk szabályozva nem lesz. Ezt az ismételve idézett derék *Nebenius* már 1835-ben a csatlakozás 'sine qua non' föltételének állttá, *) s én vele tökéletesen egyet ér-

*) „Könnyen megfogható, hogy az f. ausztriai) monarchiának, minden tartományival! tökéletes csatlakozásáról szó nem lehet: mivel minden alkatú részei foglaltanak ugyanazon közös vámkötelékben; jelesen Magyarország egy abból kizárt vásárt képez. De jóllehet azon könnyítéseken túl, melyeket az c királyság és a monarchia egyéb részei közti közlekedés újabb időkben nyert, még sok más kívánni való marad fenn: mindazáltal, általánosan ismert tények áttekintésével, majdnem egész bizonyossággal lehet állítani, hogy a monarchia külön tartományinak viszons java tekintetéből a fenollá megszorítások mindinkább tágulni fognak. Az sem szenved kétséget, hogy a mennyiben azoknak oka az adórendszer különbözésében keresendő, különösen Magyarországra nézve, csak saját jól felfogott érdekében fogna lenni, adórendszerének a többi

lek. Minthogy tehát nemzetgazdasági, s így anyagi, és — melly ezt miíthatlanúl feltételezi — szellemi tekintetben is: *Adó* és *Nevelés* nélkül egy tapodtat sem mozdulhatunk: teendőink 'egymásutánjában' — ha még is nemzeti szükségek létesítésében szoros logical egymásutánról szó lehet — igénytelen véleményem szerint, első az *Adó*, s pedig, *házi és országos adó*; s ennek segélyével aztán a *Nevelés* elrendezése.

A mi már Fiumét illeti, ez a csatlakozás által honunkban emelkedendő műipar, az ennek emelkedéséből a természetre is szükségkép visszahatandó nemzeti erő kifejlésc, s az ezt követendő kereskedési élénkség által szinte hatalmasan fogna emelkedni. A concurrenliá ugyan Trieszt és Vclenczc által, kivált a német-vámszövetségi csatlakozással szinte, vagy még hatalmasabban fogna állani, mint ma; de valamint egy részről az ország mindennemű fölöslegének kifolyása a tenger felé bizonyosan Fiumének venné útját, mert erre a létesítendő gyorsabb közlekedéssel a távolság kevesbednék, ott pedig az áru-lerakási és kezelési költségek még igen soká csekélyebbek lenendnénc; másrészről vásáraiból, mclyekel jelenen bír, hihetőleg egyet som, legkevésbbé pedig Nagybritanniát vagy Franciaországot fogná elveszteni; mert ha ezen országok most, midőn Fiume gyárczikkeiket csak akként rendelheti meg, hogy azokat csupán magos vám mellett, vagy épen ne küldhesse az

tartományokéhoz! közelítése által e nehézséget elmellőzni, és gazdiig természeté számára biztosítói a szabad közlekedés ama végtelen jótéteményt, melyek átellenében minden t'inánczr áldozatoknak, mclyck itt szóba jöhetnének csak a-lárendelt jelentősebben kellene fellünnök". 288-289. l.

ország belvásárira — fáját, rongyát, gabnáját, dohányát, sat. megveszik; megvennék azokat még inkább akkor, ha műkészítményeikkcl Fiume, mérsékeltebb vám mellett, biztos vásárra számíthatna az ország belpiaczain. Ellenben megnyílnának hajói terhei előtt mindazon távol kikötők, mellyeket a német-vámszövetség magáéinak vallana, s pedig, mi fő dolog, szinte olly kedvezésekkel, minőket magoknak a szövetséges német tartományok igényelhetnének; s ezeken részint a termékek bősége és a bel készítmények olcsóbsága, részint a szállítási díjak mérsékeltebsége által a versenyt a fiumei szállítmányok könnyen kiállhatnák; hajókázása továbbá azon védelem által, mellyel olly roppant political hatalom, minőre a német-vámszövetség tengerileg is múlhatlanul felvergődni fog — szerezni képes, olly biztosítékban fogna részesülni, mellyet neki saját független vámrendszerünk mellett — mi magunk 'talán' soha; Ausztria egymaga pedig, miután politicája egyelőre inkább continentalis szerepet visel, szinte csak későbbben fog még szerezhetni.

Berckesztem ezen igénytelen lapokat azon meggyőződésem nyilvánításával, hogy a vámegeyesültktrőli vitatkozásokat nemcsak idő-előttieknek nem tartom: de sőt igen is korszerűknek gondolom; mert ha semmi egyéb jó oldala nem volna is azoknak, meg lesz minden bizonynyal azon üdves következményük, hogy általok eszmék fognak megpenditetni, s időről — időre kifejtetni, mellyek olly igen elhanyagolt politica-oekonomiánkhoz tartoznak; igen, a polilica-oekonomiához: c, mamái ránk nézve is egyik legfonto-

sabb, legnélkülözhetlenebb tanulmányhoz, mely — véleményem szerint — honunkra alkalmazva, részletekben gyakran el fog térni külföldi politicalai-oeconomiák tanaitól; az illy eszmependítések által pedig socialis állapotunk bajaira tisztább és mélyebb pillanatot vethetendünk, mi mindenestre első lépés a baj orvoslásához! sükeres közelítésre.

Kifejtett nézeteim, ha talán hibásak volnának is, legalább alkalmit! szolgálhatnak arra, hogy én, s velem többen, kik azokban netán osztoznának, felvilágosítottassunk, s az igazsághoz vezetessünk. — A tárgy nagy és fontos, mert — nemzeti! Apró szemponatokba! nézdelni azt, menlhetlcen silánykodás. Nem adatott ugyan nekünk magyaroknak a világesemények felett kün figyelemre méltatandó, vagy épen elhatározó véleményt mondani; de saját érdekünkhöz képest — mit ismét csak mi ismérhetünk voltaképen

— mindig szabad lesz, sőt úgy hiszem, kötelességünkben fog állani szótanunk? Mélyen érzem én, hogy a tárgy itt korán sincs kimerítve: hanem vigasztaló lesz rám nézve, ha azt szerencsésen meg tudtam közelíteni; annak kimerítését ne is követeljük egyes íróktul, kik, ha porszemeket hordtak a nagy mihez, mellyel hatalmasb karok képesek csak emelni, polgári tisztüket teljesítették.

Fiúmét illetőleg is van még sok, miről szólni — nekem legalább úgy tetszik — itt volna ideje; s ha jelen iratom csak némi érdeket lesz is képes gerjeszteni, s így honfiaiinnál részvétet találand, ne legyen e szózat utolsó, mellyct ez ügyben emeltem.